

Duayenlerimiz: Prof. Dr. Mustafa Sâim YEPREM ile Söyleşi

“Yeprem, Mustafa Sâim. “Duayenlerimiz: Prof. Dr. Mustafa Sâim YEPREM ile Söyleşi” (Büşra Yıldız, Mukaddes Durak). Kader 20/1 (Haziran 2022), 549-573.”

Büşra YILDIZ Mukaddes DURAK

Yüksek Lisans, Abant İzzet Baysal Üniversitesi,
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Bolu/Türkiye
MA, Abant İzzet Baysal University, The Institute for
Graduate Studies, Bolu/Türkiye
busrayildiz.ae@gmail.com | orcid.org/0000-0001-8346-609X | ror.org/01x1kqx83
Katkı Oranı: %50

Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi,
Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul/Türkiye
Master's Student, İstanbul 29 Mayıs University, Social
Sciences Institute, İstanbul/Türkiye
mukaddesdrk@gmail.com | orcid.org/0000-0002-4768-3254 | ror.org/014bh1q35
Katkı Oranı: %50

Makale Bilgisi Article Information

Makale Türü

Söyleşi

Söyleşi Tarihi

24 Nisan 2022

Yayın Tarihi

30 Haziran 2021

Article Type

Interview

Interview Date

24 April 2022

Date Published

30 June 2021

Öz

2003 yılında yayın hayatına başlayan KADER Dergisi'nin 2022 Haziran sayısından itibaren kelâm alanında duayen hocalarımızla yaptığımız röportajlara da yer vereceğiz. Bu kapsamda ilk olarak KADER Dergisi'nin kuruluş aşamasında önemli bir role sahip olan ve derginin birinci sayısının ön sözünü de yazan Sayın Prof. Dr. Mustafa Sâim Yeprem hocamız ile birlikte olacağız. Hocamız İstanbul'da doğmuş olup çok seçkin bir ulemâ çevresinde yetişmiştir. Kendileri İstanbul İmam Hatip Okulu ve Pertevniyal Lisesi'ndeki eğitimlerini ikmâle erdirdikten sonra hem İ.Ü. Edebiyat Fakültesi hem İ.Ü. Hukuk Fakültesi hem de İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'nde öğrenim görmüş; okul birinciliklerinin yanı sıra İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'nün "1 no'lu diploma"sının da sahibi olmuştur. Bilahare kendisine Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanlığı'nda, Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu'nda çeşitli görevler tevdi edilmiştir. Hocamız gerek İmam Hatip Okulları gerekse İlahiyat Fakülteleri için birçok hizmette bulunmuş; şahsiyeti, akademik birikimi ve yaptığı ilmî çalışmalarıyla da bu camiaya büyük katkılar sağlamıştır. Kıymetli Sâim hocamızla bu ilk röportajı yapmak için kendilerinden randevu istedik, bizi kabul ettiler. Sayın hocamıza şükranlarımızı sunuyoruz.

Anahtar Kelimeler: Kelâm, Türkiye'de dinî düşünce, Kelâm Anabilim Dalı, Öncü kelâmcılar.

Abstract

From the 2022 July issue of KADER Journal, which began publishing in 2003, we will include interviews with our doyen professors in the field of kalâm. Within this scope, we will be accompanied by Prof. Dr. Mustafa Saim Yeprem, who played a critical role in the foundation process of KADER Journal and also penned the foreword of its first issue. Prof. Yeprem was born in Istanbul and brought up in an environment of very distinguished ulema. After concluding his education at Istanbul Imam Hatip School and Pertevniyal Highschool, he both studied at the Faculty of Arts and School of Law at Istanbul University. In addition to being at the top of his schools, he was also the owner of the "Diploma Number 1" of the Institute of Higher Islamic Education in Istanbul. Afterward, he was appointed to various positions at the Dean's Office of the Faculty of Theology at Marmara University and the High Board of Religious Affairs at the Presidency of Religious Affairs. Prof. Yeprem has provided many excellent services to both Imam Hatip Schools and Theology Faculties. We asked Prof. Yeprem for an appointment to do this first interview, and he received it favorably. We would like to thank him.

Anahtar Kelimeler: Kalâm, Religious thought in Turkey, Department of Kalam, Pioneer theologians.

KADER: Değerli hocam, sizlerin büyük dedelerinizden itibaren uzun bir nesil İstanbullu olduğunuzu biliyoruz. Bu noktada öncelikle ailenizin tarihçe-i hayatını kendi fem-i muhsininizden dinlemek isteriz. Mustafa Sâim Yeprem hocamız nasıl bir ailede dünyaya geldi, nasıl bir eve doğdu? Bu konuda bilgi verebilir misiniz?

M. Sâim YEPREM: Doğum durumum enteresan bir olaydır. İki doğum tarihi olan bir insanım, evvelâ oradan başlamak isterim. Bir gerçek doğum tarihim bir de resmî doğum tarihim var. Gerçek doğum yılım 1940, resmî doğum yılım ise 1941'dir. Böyle olmasının sebebi de İkinci Cihan Harbi'nin en çetin olduğu yıllarda askerler şehadet yoluyla sürekli eksildiğinden askere ihtiyaç artıyor ve gençler sık sık orduya alınıyor. O zamanki nüfus sisteminde de askere alınma sadece yıl adıyla oluyor, ay ve güne itibar edilmiyor. Ben de 23 Ekim 1940 yılında doğmuşum ve Ramazan ayında dünyaya geldiğim için de "Sâim" adını vermişler. Babama "Bu çocuk iki ay sonra bir yaşını tamamlamış görünecek, yaşına girmeden kendi yaşından bir yaş küçük olarak askere alacaklar. Bunun için siz bekleyin, iki ay sonra yıl değişecek, 1941 yılı olarak doğum tarihini yazdırın." demişler. Babam rahmetli de bir süre beklemiş, doğduğum günü aynı bırakarak sadece yılı değiştirilmiş ve doğum tarihim 23 Ocak 1941 diye yazdırmış. Bu yüzden ben resmî doğum tarihim 23 Ocak 1941 ama gerçek doğum tarihim 23 Ekim 1940 diyorum. Bunu nereden biliyorsunuz? diye sorarsanız, o tarihte çekilmiş bir fotoğrafım var. Babam o fotoğrafın arkasına kendi el yazısı ile "1940'ta vilâdet-i Mustafa" yazmış. Benim asıl adım Mustafa'dır. Sâim adını nüfus kağıdımdan gündelik hayata çıkararak İstanbul İmam Hatip Okulu'na kaydedildiğim gündür. Yani Sâim adı 11-12 yaşlarında ortaya çıkmıştır.

Bana Ramazan'da doğduğumun işareti olarak "Sâim" adını koyan kişi ise babamın kendisinden Temel İslâm İlimlerini okuduğu Bayındırlı Mustafa Hilmi Efendi'dir. Babam, Hilmi hocanın ilk adı olan "Mustafa" ismini de hocasına hürmeten bana vermiştir. Yani benim ismimdeki "Mustafa" adı Mustafa Hilmi Efendi'nin adından geliyor.

Ailevî bazı sebeplerden dolayı Sâim adını zikretmeyip sadece Mustafa adını kullanıyorlardı. 1952 yılında İstanbul İmam Hatip Okulu'na kaydedildiğim zaman adım -şimdiki gibi bilgisayar sistemi olmadığı için daktilo ile yazılıyordu- Sâim yerine Sâmi olarak yazılmış ve tüm sûretler yanlış olmuş. Babam da bu durumu fark edince beni "Senin adını yanlış okudukları zaman her seferinde mutlaka düzelt." diye tenbihledi. İsim konusunda babam çok titiz davranırdı.

Okul listesinde¹ yapılan bu isim yanlışlığı daha sonra benim de canımı biraz sıkmaya başladı. Zira Sâim adından dedem de rahatsız oluyordu. Dedem, Sultan II. Abdülhamid ve ondan sonraki padişahların huzûr dersleri hocası olarak Osmanlı'nın son döneminde "Bâyezid Fakihî" sıfatıyla, "Bâyezit Dersiâmî" rütbesiyle Dârü'l-Hilâfeti'l-Âliyye Medreseleri'nde ders vermiştir. Fetvâ Emîni

¹ Vefa Lisesi'nin karşısında Sultan III. Mustafa'nın medreselerinin yanında meşhur şair Fitnat Hanım'ın (Koca Ragıp Paşa'nın karşılıklı söyleşim yaptığı şair hanımdır.) ahşap konağı var. III. Mustafa'nın medreseleri tarihi eserdir. Hâlâ günümüzde duran Fitnat Hanım konağı da İlim Yayma Cemiyet'ine tahsis edilmiş bir bina. Onun bahçesinde açılış yapıldı. Bahçede bizden önce bir sınıf vardı. Biz ikinci dönem. İlk öğrenciler bizim abilerimizdir. Mesela merhum Zübeyir Koç hoca ve merhum Mustafa Göl hocalar ilk öğrencilerdendir. Ben de O binadaydım, ikinci dönem öğrencisiyiz. Listeler okunuyor, ben her seferinde ismimi düzeltiyorum. Her yoklamada "Sâmi" ismini "Sâim" olarak düzeltmeye başladım. Bu dönemde artık okul çevresinde "Mustafa" ismi yerini "Sâim" ismine bırakmıştı. (Aile ve akraba çevresinde adım hâlâ Mustafa'dır.)

Hacı Nuri Efendi zamanında da “Fetvâ Heyeti Üyesi” sıfatıyla görev yapmış, icâzet vermiş, kurrâdan bir zâttır. Babam da dedemin önce talebesi sonra da damadı olmuştur.

Ben annem tarafından köken itibarıyla Kalecikliyim. Dedemler Kalecik’ten İstanbul’a ilmiye sınıfına gelmişler ama memleketleriyle de irtibatlarını hiç kesmemişler. Annemin dedesi Bâyezit fakihlerinden Kalecikli Mehmet Şükrü Efendi, Sultan II. Abdülhamid’in huzûr hocalarından idi. Dedem de tıpkı babası gibi “Bâyezit Fakihî” diye meşhurdur. Ben ona yetiştim çok şükür, benim de hocam oldu. Eşim Sabahat Hanım da onu yakînen iyi tanırlar.²

O dönem vaizlik ve vaizler yeni ortaya çıkmaya başlamıştı. Dersiâm mertebesinde bulunan yaşlı zatlar onlara “bu kürsüye insan dinli çıkar dinsiz iner” diye takılırlarmış. Yani onları *temelsiz, mesnedsiz, havadan konuşan kimseler* olarak nitelendirirlermiş. Çünkü dedemler kendilerinin kitaplar okuyup, yazıp, bu kitapları talebelere de okutup yazdırırken vaizlerin sadece konuştuklarını düşünürlermiş. Dedem de pazartesi günü Haseki Camii’nde cumartesi günleri ise Cerrahpaşa Camii’nde dersler takrir ederdi. Dikkat ediniz “vaaz verirdi” demiyorum, “dersler verirdi” diyorum. Derslere de genelde Fahreddin Râzî’nin *Tefsîr-i kebîr’inden* hazırlanıyordu. Ben de daha sonra aynı tefsiri dedemin kitaplarından okudum, bu kitaplar hala içerideki kütüphanemde mevcuttur. Hangi kitaplar olduğunu röportaj sonrasında size de göstereceğim. Dedem, o kadar çok okuyordu ki gözlerinde “katarakt” hâsıl oldu. O dönemin en meşhur operatörlerinden profesör bir doktor katarakt ameliyatını yaptı. Ameliyat sonrası ilk üç ay okuma yapması yasaktı fakat dedem okumaya devam edebilmek için o günün teknolojisiyle İngiltere’den çok kalın mercekler getirtti. Gözleri zayıfladıkça da kitapları merceklerle okumaya başladı. Daha sonra gözleri daha da zayıfladı ve görmesi yüzde iki, yüzde üç oranına kadar düştü.

Dedemin hatıralarına bir anı ile biraz mola vermiş olalım:

Prof. Dr. Metin Yurdağür benim hem çok sevdiğim talebelerimdendir hem de bana çok yardımcı olmuş, asistanlık ve arkadaşlık yapmıştır. Bu söylediklerim tabii ki birdenbire değil, zaman içinde, kademe kademe oldu. O bana “Hocam, yine demirin filizinden anlatmaya başladınız.” derdi. Ben biraz öyleyimdir. Yani bir soru sorulduğu zaman köklerinden anlatmaya başlarım. Zira biliyorum ki filizinden değil de üzerinden, yüzeysel anlatsam, devamında filize dair başka sorular gelecek. Bunun için ben de öncesinden her şeyi sırasıyla detaylı olarak anlatıyorum.

KADER: Aile geçmişinizin İstanbul’a gelişi ardından Atalıkzâdeler adıyla anılmaya başlamanız nasıl gerçekleşiyor hocam?

M. Sâim YEPREM: Efendim, bana anlatıldığı kadarıyla rahmetli dedem ve onun büyükleri Ankara’nın Kalecik kazasındandır. Anlaşıldığına göre aile, Kanûni Sultan Süleyman zamanında İstanbul’a gelmiş ve buraya yerleşmişlerdir. İstanbul’da “Atalıkoğulları” olarak anılmışlardır. Bu soyadının da verilmiş hikâyesini kısaca anlatmam yerinde olacaktır: Padişah, vezir tâyin etmek

² Ordinaryüs Prof. Dr. Ebü'l-ulâ Mardin hocamızın Huzûr Dersleri diye üç ciltlik bir kitabı vardır. O kitabın hazırlanması sürecinde (bizzat evde ziyaret suretiyle) rahmetli dedemin de görüşleri alınmıştır. Hem babası Kalecikli Mehmed Şükrü Efendi’nin hem de kendisinin (Kalecikli Mehmed Zühdi Efendi’nin) muhatap ve mukarrir sıfatlarıyla bu eserin ikinci cildinde terceme-i halleri ve resimleri yer alyor.

üzere etrafından kabiliyetli kişileri çağırıyor ve kişiler de toplanıyor. Onlarla yaptığı görüşmede sıra dedemize geliyor, padişah dedemizi çok beğeniyor ve ona bir vezirlik tuğu hediye ediyor. Dedemiz de kendisini bu rütbeye lâıyk görmediği için tuğu çıkarıyor ve yanındaki arkadaşına veriyor. Yanındaki arkadaşı da fevkalâde telâşlanıyor ve “Padişahın hediyesi hiç reddedilir mi?” diye söylenmeye başlıyor. Bu telâşı gören padişah ise o zâta: “Endişelenme, o sana atalık etti. Onu al.” diyor. İşte o tarihten itibaren dedemler Atalıkzâdeler adıyla anılmaya başlıyor ve bu soyadını alıyorlar. Böylece İstanbul’a yerleşmiş oluyorlar. Benim bildiğim ve gördüğüm kadarıyla Sultanahmed’de tam bir Osmanlı evi olan, annemin de içinde doğup büyüdüğü bahçeli ahşap bir evde oturuyorlar.

Baba tarafım ise Fatih’in Karagümrük Mahallesi’ndendir. Babamın doğum yeri de orasıdır. Geriye doğru yaklaşık yedi nesli biz tespit ettik, biliyoruz. İstanbul’un en eski bölgelerinden biri olan Fatih, özellikle İskenderpaşa Camii benim doğduğum, büyüdüğüm yerdir. Babam hem hâfız hem kurrâdır. Kurrâ demek, normal hâfızlığın üzerine aşere ve takrîb ilimlerini de okuyarak icâzet almış kişidir.

Babam, merhum, Hâfız Mehmet Nuri Yeprem hoca, İstanbul tarîkini devam ettiren Hünkâr İmamı Hâfız Necati Efendi namıyla maruf hocanın icâzet verdiği bir kurrâydı. Necati Efendi Lâleli Camii’nde görev yapıyordu. Bu hoca efendinin iki önemli talebesinden biri babam diğeri de sonradan Yüksek İslâm Enstitüsü’nde bizim hocamız olan Hâfız Rahmi Şenses’ti. Rahmi hocanın da bir özelliğini söyleyeyim: Kendisi İstanbul’da görevliyken Beyoğlu Ağa Camii’nin imamlığını yapıyordu. Bizim Mehmet Ali Sarı hoca da o camide Rahmi hocanın hem talebesi hem de yardımcısı idi. Sonra enstitüde de hocamız oldu. Babam ve Rahmi Şenses hocalar “İstanbul Tarîki” denilen kıraat tavrının son temsilcilerindedir. Ayrıca babam bir de Gelenbevî Sultânîsi’nde ders almıştır. Babamın orada ders aldığı Mahmud Celâleddin Ökten hoca daha sonra benim de hocam olmuştur. Bu yönüyle babamla ortak hocamızdır.

Babamın İskender Paşa Camii imamı olmasıyla ilgili bir hikâyeyi de size aktarayım: Fatihliler babamı çok yakından tanıyorlardı. Bunun için kendisinden rica ederek babama “Sen öncü ol, biz masrafları karşılayalım, şu İskender Paşa camiini güzelce restore ettirelim, yeniden hizmete döndürelim.” demişler. Babam rahmetli de cemaatin bu arzusu üzerine kollarını sıvamış ve mahallelinin sağladığı mâlî imkânlar ve kendisinin de fiilen hizmetiyle camiye restore etmişler. Daha sonra babamdan bu caminin imamlığını da yapması istenilmiş. Bu arada caminin bir imam, bir de müezzin lojmanı inşa edilmiş. O zamanki adı “meşruta” olan bu lojmanlar ve restore edilen cami bir bütün halinde “mülhak vakıflar (mülhaka)” denilen (Özel nitelikli vakıflar)dan kabul ediliyordu. Böylece babam hem o meşrutada ikamet ediyor hem de caminin imamlığını birlikte yapabiliyordu. Gündüz mesai saatlerinde Süleymaniye Kütüphanesi’ndeki görevini yapar ve sık sık beni de yanında götürürdü. Hafta sonu nöbetleri olurdu, ben de kendisiyle giderdim. Boş zaman bulunca bana kitapları tanıtırırdı. Ben o kitapların arasında büyüdüm. Hoca efendiler ve kitaplar... Benim çocukluğum hep böyle geçti.

Tam bu dönemde çok kötü bir olay başladı, ondan da bahsetmek isterim. Sakal yasağı geldi ve sakalla göreve devam edemezsiniz denildi. Aynı benim bir zaman sakallarımı kesmek zorunda kaldığım gibi. Babamla birlikte bir grup arkadaşına da böyle bir emir verilmiş. Babamın o

arkadaşlarından biri meşhur Ahmet Davutoğlu'dur. Onların hepsi aynı yerde yani Süleymaniye Kütüphanesi'nde birlikte çalışıyorlardı. Sakal yasağı gelince hepsi teker teker Diyanet'e geçmeye başladılar. İlk geçen de Prof. Dr. Mahmut Çamdibi hocanın babası Fuat Çamdibi'dir. Hoca efendi, aynı zamanda bir şeyhtir. Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki vazifesinden sonra Beşiktaş Müftüsü olmuştur. Süleymaniye Kütüphanesi'ni bıraktığında babama da ilk olarak Eyüp Müftülüğü görevini vermişler, bilahare babam o zamanlar İstanbul İl Müftüsü Olan Ömer Nasuhi Bilmen Hoca'nın yardımcılığına (müsevvidlik) geçmiş oradan da Mushafları İnceleme Kurulu Üyeliğini deruhte etmiştir.

KADER: Kıymetli hocam, sizin İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'nün "1 nolu diploma"ya sahip öğrencisi olduğunuzu biliyoruz. Bizlere talebelik yıllarınız, hocalarınız, arkadaşlarınız ve içinde bulunduğunuz çevreyle münasebetlerinize değinerek ilmî hayatınızdan da bahsedebilir misiniz? İlâveten ilmî motivasyonunuzu da merak ediyoruz.

M. Sâim YEPREM: Uzun bir mevzu ama ben elimden geldiğince kısa anlatmaya çalışayım. Benim ilmî hayatımdaki ilk dersim, ilk Kur'ân-ı Kerîm öğrenmeye başlamam annemle olmuştur. İlk hocam olan rahmetli annem hem bana hem kız kardeşime kitap okurdu, biz de onu dinlerdik. Hele o manzûm siyer kitaplarından nasıl etkilenirdik, büyük bir zevk alırdık. Hâlâ da siyer okumalarını çok severim. Daha sonra okuma yazmayı da öğretti bize. Annem bunların hepsini bize okul öncesinde öğretmiştir. Babam ise zaten hocaydı, kendisi de talebe yetiştiriyordu. Bu sebeple annem bize daha çok hocalık yapmıştır. Özellikle Kur'ân-ı Kerîm öğrenmemizde onun yeri çok farklıdır. Daha sonra ben, Kur'ân-ı Kerîm okumayı babamla devam ettirdim. Fakat yabancı bir hocadan ders alma konusunda bizim ailede temel bir prensip vardı. Özellikle yaz aylarında Fatih Camii'nde tashîh-i hurûf dediğimiz daha üst seviyede bir Kur'ân-ı Kerîm öğrenimi görmeye devam ettik. Bu, birkaç yaz devam etti. Çünkü bu öğrenim ancak yaz aylarında mümkün oluyordu. Kur'ân-ı Kerîm ile ilgili eğitim ve öğretimi yaz aylarında aldık. Tabi aynı zamanda İslâmî ilimlerden de bahsetmeliyim: Dedemle yaz aylarında Arapça âlet ilimleri olan Emsile, Binâ ve Maksûd vd. gibi pek çok ilmi tahsil ettik. Aynı şekilde yaz aylarında dedemle bu derslere de devam ediyorduk.

İlkokul çağına gelince Fatih Tramvay Durağında Taş Mektep denilen, hemen tramvay yolunun üzerinde tarihî bir ilkokul vardı. İlk adı "Taş Mektep", halk arasında geçerli olan adı ise "On Üçüncü Okul" olan bu ilkokulda Mithat Paşa gibi birçok tarihi kişiler de yetişmiştir. Daha sonra bir Pilot Uygulama Okulu halinde "Fatih Birinci İlkokulu" adını aldı ve bendeniz o ilkokulda okudum. Gerçekten İstanbul'un en tanınmış öğretmenlerinin bulunduğu bir okuldu. Benim ilkokul öğretmenim, o dönemin ün sahibi Matematikçilerinden olan Nimet Çalapala adlı bir hanım öğretmendi. Kendisi matematik kitapları olan, matematik problemleriyle ilgili ders kitapları yazmış bir hanımefendiydi.

Benim matematik ve elektronik konularını çok fazla merak ettiğim bilindir. Öğretmenimizin de temel branşının matematik olması sebebiyle okuldaki beden eğitimi, resim ve müzik gibi derslerimiz hep matematik öğrenmekle geçmiştir. Yani ilkokulda biz sınıfça müzik, beden ve resim eğitimi görmedik.

İstanbul İmam Hatip Okulu, İstanbul'da "Küçük Langa" denilen semtte önce kurs olarak açılmıştır. Kurs olarak 1949'da açılan bu yer, 1951 yılında İmam Hatip Okulu haline geldi ve ilk öğrencilerini "İmam Hatip Okulu" adıyla aldı. İşte o yıl Vefa Sempti'ndeki Vefa Lisesi'nin karşısında eğitim-öğretim veren İstanbul İmam Hatip Okulu ilk öğrencileri ile tedrisata devam ederken ben ilkokul beşinci sınıftaydım.

Beşinci sınıfa geldiğimiz zaman ise İmam Hatip Okulları'nın açıldığını öğreniyoruz. Rahmetli babam benim İmam Hatip Okulu'na devam edeceğimi söyledi. Öğretmenlerim de buna isyan ettiler. Onların "Bu çocuğu İmam Hatip Okulu'na göndermene izin vermeyiz. Bu çocuğun matematik zekâsı var, biz onu -o dönemin İstanbul'unun en mütenâ okulu olan- İstanbul Erkek Lisesi'nde okutacağız. Eğer senin paran yoksa biz bu masrafları karşılayacağız." demelerine rağmen babam rahmetli "Benim oğlum dedesinin ve babasının mesleğini devam ettirecek. Hiç kimseye izin vermem!" dedi. Böylece ben ilkokulu bitirdikten sonra eğitiminin ikinci yılına başlamış olan İstanbul İmam-Hatip Okulu'na yazdırıldım.

Okula henüz yazılmadan önce bir gün Hâfız Ali Rıza Sağman hoca İstanbul Müftülüğü'ne ziyarete gelmişti. Babam o yıl İstanbul Müftülüğü'nde (müsevvid) görev yapıyordu. Babam, beni Ali Rıza Sağman hocaya göstererek "Biz, mahdûmu İmam Hatip Mektebi'ne göndermek istiyoruz. Zât-ı âlî'niz de orada hocasınız. Ne tavsiye buyurursunuz?" dedi. O da babama önce "Bulûğ işleri tamam mı?" diyerek benimle ilgili birtakım sorular sordu. Babam "O işler tamamdır." deyince Ali Rıza hoca da "O zaman münasiptir." dedi. Bu konuşmalardan sonra hocanın elini öptüm ve o andan itibaren "İmam Hatipli" olduğumu anladım. Daha sonra doğruca Vefa yokuşundan aşağı inerek beni okula götürdüler. Celal Ökten hocanın da elini öpmek suretiyle İstanbul İmam Hatip Okuluna kaydoldum.

Okula başladığım ilk yıl, benim ilkokulda kendileriyle beraber okuyup mezun olduğum arkadaşlarımın bir kısmı da Vefa Lisesi'ne devam ediyorlardı. Bizim okulumuz da Vefa Lisesi ile karşı karşıyaydı. Öğle tatillerinde ve sabahları okula hep yürüyerek gidip geliyordum. Ancak o sıralarda yolda arkadaşlarımla karşılaşmamak için sürekli ara yollardan gider gelir olmuştum. Üzerimde o kadar büyük bir baskı hissediyordum ki babamın zoruyla İmam Hatip Okulu'na gitmiş olmanın yanı sıra o arkadaşlarımla günlerce devam eden bakışları beni her anlamda rencide ediyordu. Çünkü aşağılayıcı, küçümseyici bakarak bize yazık olduğunu düşünüyorlardı. Bizleri gördükleri zaman "molla" diyerek aşağılıyorlardı. Şimdi molla deyince bir rütbe ve şan ifade ediyor fakat o vakit öyle değildi. Hele ilkokuldaki öğretmenlerimin İmam Hatip'e gitmeme mâni olmak isterken söyledikleri o sözler herhalde üzerimde çok etkili olmuş olmalıdır ki, okula giderken mümkün mertebe kimseye görünmemeye çalışıyordum. Fakat bu durum sadece bir yıl devam etti. O bir yıl zarfında İmam Hatip Okulu'ndaki hocalarımızın bize telkinleri, bizimle yaptıkları konuşmalar bizi çok etkiledi. Aile muhitim de beni o eski havadan tamamen sıyırdı. Hatta o kadar ki "İmam Hatipli" olma durumumuz bizi iftiharla, göğüs gere gere savunulacak bir havaya soktu. Bırakınız bundan utanmayı, moralimizi bozmayı, bu durum bizi daha da kamçıladi. Hatta İstanbul İmam Hatip Okulu'nun mezuniyet töreninde o dönemin öğrencileri adına yaptığım konuşmada Fatih Sultan Mehmed'in;

*İmtisâl-i câhidû fi'llâh oluptur niyyetim,
Dîn-i İslâm'ın mücerred gayretidir gayretim.
Fazl-ı Hakku himmet-i cünd-i ricâlullâh ile,
Ehl-i küfrü serteser kahreylemektir niyyetim.*

adlı gazelini ben okumuştum. Bu, özellikle beni etkileyen, hafızamda derin iz bırakan bir hadisedir. Bunları neden önemişiyorum? Çünkü İmam Hatip Okulu'na ayak sürüyerek, zorla, hatta utanarak gelen Mustafa Sâim Yeprem, ikinci sınıftan sonra değişmiş, öğrenci içinde parmakla gösterilen hatta mezuniyet günü bütün öğrenciler adına konuşma yapma şerefine nâil olan bir öğrenci olmuştu.

Ortaokuldayken iki hocamın bende etkisi çok olmuştur. Biri o dönemin meşhur hocalarından Hüsrev Aydınlar'ın talebesi olan Mahmut Bayram hoca (Kızıl Minare Camii imamı) idi. O zamanlar Selefî olarak bilinen Hüsrev hoca Mahmut Bayram gibi daha pek çok öğrenci yetiştirmiştir. Mahmut hoca hakkında bir anı anlatmak isterim: Mahmut hocamız sınıfa yıldırım gibi girer, ceketinin kol kısmını içeri alır ve ucu ile tahtayı silerdi. Hocamız bizi Arapça anlamında çok eğitti. Sildiği tahtaya yazdığı Arapça ibareler çok uzun ve kompleks olurdu. Bu ibareleri ilk tercüme eden olmak için sınıfça yarış ederdik. Yarım sayfalık kompleks yapılı o Arapça paragrafların Türkçe'ye çevrilmesinde çoğunlukla benim yaptığım tercüme derece alıyordu. Hoca, ciddi bir azimle tercüme yapmayı bize erken yaşlarda alıştırmıştı. Biz bu ibarelerin ardından Arap edebiyatı da okumaya başladık.

Şunu da ekleyeyim, o zamanlar Arapça öğreten eserler, ders kitapları yoktu. Celal Ökten hoca, bize Arapçayı en iyi şekilde okutmaya çalışan hocalardan biridir. "Tarîkat-ı Berlitz" denilen bir eser vardı. Abdülhamid zamanında bastırılmış bu şahane eser Alman metodu ile Arapça öğretiyordu. Fakat İmam Hatip Okulu'na Arap harfleriyle kitap getirmek yasaktı. Bir arkadaşımız Arapça bir metin getiriyor, hattı güzel olan bir arkadaşımız onu mumlu kâğıt üzerine kaydediyor, o metin teksir ediliyor, biz de teksir edilen o metinlerden okuyorduk. Fakat bazen masa üzerinde yazıldığı için hatları bozuk olan metinleri okumak zor oluyordu. Rahmetli babam da "Oğlum, hoca bize bu kitapları Gelenbevî Sultânîsi'nde okuttu. N' için benim kitaplarımı almıyorsun?" dedi. Celalettin Ökten hoca hem benim hem de babamın hocası olduğundan ben de kitabı aldım, çantama koydum ve okula gittim. Ben sınıfın ön sıralarında oturuyorum, hoca da sınıfta dolaşüyor. Sıraların arasında dolaşırken önümde açık duran kitabı gördü ve yanıma gelip "Bu ne?" diye sordu. O zamana kadar sınıfta babamın kim olduğuna dair hiç açık vermemiştim ancak bu esnada durumu açıklamak zorunda kaldım ve "Benim babam sizin Gelenbevî Sultânîsi'nden talebinizdir. Bu kitap babamda vardı, ben de alıp derse getirmek istedim." dedim. Hoca da "Köpekk! Beni hapse mi attıracaksın? Bu kitabı buraya getirmek yasak. Yasak! Getiremezsin. Ben boşuna mı teksir yaptırıp size teksirler veriyorum? Çık dışarı çabuk!" dedi. Ben perişan bir halde dışarı çıktım ve çok ağladım. Aşağıda idareciler vardı, bana "Hoca sana ne söyledi?" diye sordular. Ben de bana köpek dediğini söyleyince "Yahu bu hoca köpek hitabını sevdiği öğrencilerine kullanır. Köpek çok sadık bir hayvandır, çok sevimlidir. Seni sevdiğinden öyle hitap etmiş. Artık ağlama." diyerek beni teselli ettiler. Meğer bizim hoca köpek severlerdenmiş. -hocamız gülümsüyor-

Celal hocamız Laz'dı. Meğer çok severmiş sevdiğine böyle hitap etmeyi. Ben de bir İstanbul çocuğuyum ve ilk defa Düzce'ye tayinim çıktığı zaman annemin evinden, İstanbul'dan ayrıldım. Böyle tabirleri hiç bilmiyordum. Çok ağladım, çok üzüldüm. Tabi aradan belli bir zaman geçti ve bir vesileyle kendisi bu durumu bize anlattı. Bu hadiseyi sizlere anlatmamın sebebi, o dönemde Arapça kitap kullanmamızın bile yasak olduğunu vurgulamak içindi. İşte bizler, böyle hocalarımızın destekleri ve yaptıkları teksirlerle Arapçayı öğrendik.

Hocalarımız (Allah hepsinden razı olsun, onlara rahmet eylesin) bizlere daima “Biz, Dîn-i Mübîn-i İslâm'ı omuzlarımızda bugüne kadar taşıdık, bugüne getirdik ve artık size devrediyoruz. Bundan sonra bu vebâl size aittir. Siz çift kanatlı olmak zorundasınız. Bir kanadınız İslâm ilimleri, bir kanadınız pozitif ilimler olacaktır. Siz örnek nesilsiniz.” şeklinde devamlı moralize eden, mesuliyet hatırlatan ve şahsiyeti geliştiren konuşmalar yaparlardı. Avrupa'dan örnekler verip “Onların kimi doktordur, kimi mühendistir, kimi de sosyologdur ama bunların hepsi aynı zamanda bir papazdır.” derlerdi. Bu sözleriyle hocalarımız, bizlere son derece idealist olmamızı ve kendi alanımızda gerçekten iyi yetişmemizi sağlayacak bir şekilde mâneviyât aşılıyıp dersler vermiş oldular.

KADER: Daktilonun ilmî hayatınıza hizmet eden bir noktada olduğunu biliyoruz. Babanız, ilkokul birincilik hediye eden bisikleti daktilo ile değiştirmiş olmasaydı ya da aileniz ve hocalarınız tarafından daha farklı yönlendirmeler alsaydınız ilmî kariyerinizde bir farklılık olur muydu?

M. Sâim YEPREM: İkinci sınıftan itibaren okulun münâzara ekiplerinin eğitsel kollarında hocalarımın teşvikleriyle çeşitli görevler aldım. Bu arada hem İlim Yayma Cemiyeti'nin kurucularından hem de İskenderpaşa'da mahalle komşumuz olan Avukat Mazhar Sündüs Bey'in yanında daktilo yazma işinde çalıştım. Yaz tatillerinde onun sekreteri olarak görev yaptım. Babam ilkokulu birincilikle bitirdiğim takdirde bana bir bisiklet almayı vaat etmişti. Fakat ilkokulu birincilikle bitirdiğim halde bisikleti almamıştı. O zamanlar henüz bülûğ çağındaki bir çocuğun bisiklete binmesi sağlık açısından mahzurludur diyerek babamı caydırmışlar. Böylece hediye olarak babam, bu bisikletin yerine Hermes Baby marka bir yazı makinesi almıştı.

O yazı makinesi bana İmam Hatip Okulu'nda hocalarımın derslerini not tutmak ve onu mumlu kâğıda geçirmek gibi bir imkân sağladı. İyi not tutmak eskiden beri en iyi alışkanlıklarımın biridir. Normalde böyle şeyleri söylemekten utanırım, haya ederim ama hâtırat olduğu için anlatmamda bir mahzur olmaz sanırım. Benim için “Kalıp gibi yazdın, kalıp gibi konuştun hoca!” derlerdi. Hâlâ bugün hâtıra olarak sakladığımız teksir notlarının tamamına yakınının altında “daktilo eden, teksir eden” anlamında “M. Sâim Yeprem” diye benim imzam vardır. Bu notlar içerisinde Nurettin Topçu, Ali Rıza Sağman gibi birçok hocamızın da notları vardır. Teksir heyeti olarak yaptığımız çalışmalardan bazıları doğrudan doğruya hocanın derslerini not haline getirmek bazıları da hocaların hazırladığı notları mumlu kâğıda daktilo edip teksir etmek gibi imkânlar sağlamıştı.

Bu arada benim yaz tatillerinde Avukat Mazhar Sündüs Bey'in dâva lâyhalarını temize geçirmek, kitaplarını ciltlemek gibi görevlerim de vardı. Yine mahkemelerde onun verdiği görevleri takip etmek gibi faaliyetler de yürütürdüm. Ben tabiat olarak oldukça çekingen ve içe kapanık bir

çocuktum. Hocalarımın, aile çevremın bu teşvik ve özverili tavırları beni içe kapanık halimden kurtararak doğrudan cemiyetle münasebeti olan, aktif faaliyetlerde bulunan bir kişi haline getirmişti. Böylece okul mezuniyetinden sonra hemen bir cemiyet kurup o cemiyet vasıtasıyla Yüksek İslâm Enstitüsü'nün açılması konusunda etkin faaliyetler yürütmüş ve aynı zamanda açılması kararlaştırılmış olan bu yeni enstitüde bazı işlere destek olmuştuk. Orada bazı yazı ve dilekçeler, hocaların biyografilerini ve özgeçmişlerini hazırlamak gibi görevleri yürüttük. Yukarıda bahsettiğim birçok eğitsel kollarında aktif bir şekilde bulunmak beni hem sosyal hem de ilmî faaliyetlere alıştırmıştı.

Belirtmem gerekir ki ben, hiç çocukluk yaşamadım. Aslında hemen hemen bizim nesil hep öyledir, hiç çocukluk yaşamamıştır. Sokağa çıkıp oynamadım, hep çalıştım. Hatta bu yüzden denize girmeyi de bilmem. Sokakta oynayan çocuklara hiç karışmışlığım yoktur, onlarla vakit geçiremedim. Denize gitmek, tatil yapmak... Bunlar hayatımda hep eksiktir, hiç olmamıştır. Bu söylediklerim, hayatımın biraz olumsuz yanlarıdır maalesef.

KADER: Hocam, sizin Pertevniyal Lisesi'nden de mezuniyetiniz var. Aynı zamanlarda İmam Hatip Okulu Mezunları Cemiyeti'nin kuruluşunda da bulunuyorsunuz. Bu konulardan da biraz bahsedebilir misiniz?

M. Sâim YEPREM: İmam Hatip Okulu'nu 1958-1959 aralığında bitirdik. Bitirdiğimiz zaman lise imtihanlarını da verdik. Çünkü Öğretmen Okulları lise dengi sayılırken İmam Hatip okulları lise dengi sayılmıyordu. Üniversiteye gidebilmek için lise mezunu olmak gerekiyordu. Bu sebeple ben lise imtihanlarını Pertevniyal Lisesi'nde verdim.

Mezuniyetimizden hemen sonra da İmam Hatip Okulu Mezunları Cemiyeti'ni kurduk. O zamanki adı bu şekildeydi. Yukarıda öğrenciler adına konuşma yaptığımı ifade etmiştim, mezuniyet sonrasında da yine bu cemiyet için benim başkan olmamı uygun gördüler. İlim Yayma Cemiyeti, bizim Vefa'da boşalttığımız ve altıncı sınıfa kadar okuduğumuz ahşap binadaki iki odayı, kurduğumuz İmam Hatip Okulu Mezunlar Cemiyeti'ne tahsis etti. Odanın biri başkanlık, diğeri de yönetim kurulu odasıydı. Böylece faaliyetlerimizi burada gerçekleştirdik.

KADER: İmam Hatip Okullarının tam lise dengi kabul edilmemesi sebebiyle sizin farklı yollarla çift dal mezuniyetinizin olduğunu biliyoruz. Size göre bu durumun bir dezavantajı oldu mu hocam?

M. Sâim YEPREM: Aslında İmam Hatip Okullarının tam lise dengi kabul edilmemesi bizim için bir avantaj sağladı. İlk mezunları olarak bizler lisenin bütün derslerinden imtihana girmek suretiyle bir yıl içinde bir de lise diploması sahibi olduk. Mesela bendeniz, Pertevniyal Lisesi'nde dışardan sınavlara girerek ve bütün dersleri vermek suretiyle diploma aldım. Birçok arkadaşım bu şekilde yaptı. Ama bu arada Mezunlar Cemiyeti'nin de aktif birer üyesi olarak Millî Eğitim Bakanlığı Tâlim Terbiye Dairesi nezdinde teşebbüslerde bulunduk.

Öğretmen Okulu mezunları ile İmam Hatip Okulu mezunlarının arasında resmî müfredât itibarıyla hiçbir fark yoktu. İmam Hatip Okulları Öğretmen Okullarından fazla olarak okudukları meslek derslerine mukabil bir yıl fazla öğrenim görüyorlardı. Öğretmen Okulları orta kısmı ile altı yıl, İmam Hatip Okulları ise yedi yıl öğrenim görüyorlardı. Ancak Öğretmen Okulu mezunları lise

diploması almak istedikleri zaman belirli fark derslerinden imtihana giriyorlardı. Ama aynı müfredâtı görmüş olan İmam Hatip Okulu mezunları lise mezunu olmak için bütün derslerden imtihana tabi tutuluyorlardı. Biz bunları karşılaştırmalı listeler halinde çıkararak Tâlim Terbiye Dairesi'ne müracaat ettik. Ancak Tâlim Terbiye Dairesi'nin buna karar vermesini beklemeden biz okul dışından lise bitirme imtihanlarına başvurup bütün derslerden imtihanlara girmeye başladık. Bizim Cemiyet Faaliyetleri netice verip olumlu sonuçlar aldığımız zaman biz zaten lise diplomalarımızı da almıştık. Bizden sonraki dönemlerde arkadaşlarımız fark derslerinden; bir kademe sonraki öğrenciler son sınıf derslerinden; onların da bir kademe sonrası ise sadece son sınıfın fark derslerinden imtihana girdiler. Bu avantajların hepsi bizim cemiyet faaliyetlerimizin sonucunda elde edilmiştir. Cemiyetteki faaliyetleri kendimiz yaptık ama bunlardan bizden sonraki nesiller yararlandı. Anlıyorsunuz değil mi? Mesele sadece kendimiz adına değildi, biz bir ümmet adına bu çalışmaları yapıyorduk.

şimdi, bizler elimizdeki İmam Hatip Okulu'ndan aldığımız mezun diploması ile Yüksek İslâm Enstitüsü'ne girdik. Bir yıl sonra okul dışı bitirme sınavlarıyla aldığımız lise diplomasıyla da üniversitenin istediğimiz bir fakültesine gitme imkânına kavuştuk. Çift diplomadan dolayı kayıтта bir çakışma söz konusu olmadığı için ayrı diplomayla iki fakülteye devam etme gibi bir durum söz konusuydu. Böylece edebiyat ve felsefe bölümleri bizim zihnimizde ideal alanlar olarak yer etmişti.

Hiç unutmuyorum, İmam Hatip Okulu'nu bitirdiğimiz yıl Yüksek İslâm Enstitüsü'nün açılışına hazırlanırken enstitüye öğrenci olabilmek için sağlık raporu istiyorlardı. Bu sebeple Vakıf Gureba Hastanesi'nde heyet muayenelerine giriyorduk. Bendeniz Gureba Hastanesi'nde muayene olurken dâhiliye muayenesinde tansiyonum yüksek çıkıyordu. Nabız yüz yirmi, tansiyon on sekiz... Bir doçent doktor "Git, dinlen de gel." dedi. Benim de acaba çürüğe mi çıkarılacağım diye canım sıkıldı. Koridorda rahmetli Nurettin Topçu Hocamızla karşılaştım. Hocamız beni çok severdi. "Hayrola Sâim, ne yapıyorsun?" dedi. "Hocam, sağlık kurulu muayenelerine giriyorum ama dâhiliyede benim tansiyonum yüksek çıkıyor. Doktor da sürekli git dinlen gel diyor." dedim. Doktorun kim olduğunu sorduğu vakit ismini söyledim, "O benim talebemdir. Ben onunla konuşurum. N'için lazım?" dedi. Kaydolacağım okuldan istiyorlar deyince ne okulu olduğunu sordu. Yüksek İslâm Enstitüsü dediğim zaman hoca yüzüme ters ters baktı, birden kızdı ve sinirle bana: "İmam mektebini bitirdin, şimdi müezzin mektebine gideceksin öyle mi!?" dedi. Çünkü o bizim felsefe okumamızı, felsefeci olmamızı arzu ediyordu.

Pertevniyal Lisesi'nin imtihanları bittikten sonra diplomamı almaya gittiğim zaman okulda edebiyat Hocamız Tahir Alangu ile karşılaştım. O da "Hayrola Sâim?" dedi. "Hocam okulu bitirdim, diplomayı almaya geldim." deyince, "Ne yapacaksın?" dedi. Ben de hocamın vereceği cevabı bilmeme rağmen "Ne yapmamı önerirsiniz hocam?" diye sordum. "Hukuk Fakültesi'ne git." dedi. "Hocam, siz bize hep edebiyat hocası ol, edebiyatçı ol diyordunuz. Bize edebiyat zevkini siz aşılıdınız." deyince bana: "şimdi Hukuk, her kapıyı açan maymuncuk haline geldi." dedi ve o zaman espri yaptığını anlamıştım. Hoca bunu gerçekten Hukuk Fakültesi'ne gitmemizi istediğinden değil hukuk merakının yaygınlığını hicvetmek için söylemişti.

KADER: Hocalarınız tarafından farklı alanlara yönlendirildiğinizi görüyoruz. Bunun yanı sıra sizin de felsefe, tıp ve mekanik gibi bölümlere özel ilginiz bulunuyor. Bu multidisipliner yönünüzle beraber bizlere o dönemdeki eğitim sürecinizden bahsedebilir misiniz?

M. Sâim YEPREM: Elbette. Lise diplomamı aldıktan sonra ben, iki arkadaşım ile birlikte üniversite imtihanlarına girdim. O zamanlar ilk olarak her fakülte için ayrı bir imtihana girilmesi gerekiyordu. Yani bu anlattığım yıl yaklaşık olarak 1959 zamanlarıdır. Her bir fakülte için ayrı ayrı imtihana giriliyor, iki fakültenin imtihanı aynı güne denk gelirse bu ikisinden yalnızca birini tercih etmek zorunda kalıyordunuz. Ben Edebiyat Fakültesi Felsefe, İstanbul Hukuk ve Tıp Fakültesi olmak üzere üç alanın yazılı imtihanına girebilmişim.

Çok iyi dostum ve sıra arkadaşım olan Ahmet Kuloğlu ile Felsefe Bölümü'nün kazananlar listesinde yer aldık. Ben, listesinin de başlarında yani sanıyorum ki onlu, yirmili sıralarında yer almıştım. Fakültede biri Latince diğeri İngilizce olmak üzere vereceğimiz iki ders vardı. Size söylemem de bir mahzur yok, maalesef ki İmam Hatip Okulu'nda hiç İngilizce dersi yoktu. Ancak biz ilkokulda üçüncü sınıftan itibaren İngilizce dersleri almaya başlamıştık. İlkokulda üç yıl İngilizce okuduk. Ben o İngilizce'ye güvenerek felsefe bölümünün yeterli ölçen heyet imtihanlarına, muafiyet sınavına girdim ve kazandım. Yüksek İslâm Enstitüsü'nde de seçmeli yabancı dili İngilizce seçtim. İlave olarak söylemeliyim ki İstanbul İmam Hatip Okulu'nda yedi yıl boyunca da Fransızca okuyarak mezun olmuşuk.

Sınıfta hemen arka sıramda ise Bekir Topaloğlu hoca oturuyordu. Ben hakkımı hocaya helal ettim. Şöyle ki, canı sıkıldıkça omzuma bir yumruk atardı. Yumruk attıktan sonra da "İyidir, iyidir." derdi. Biz Bekir hoca ile çocuk yaştan beri birlikteydik. Aslında kendisi bizden on yaş büyüktür, 1932 doğumludur ama mahkemeye yaşını küçültüp doğum yılını 1936 yaptılar ve imam hatibe böylece gelebildi. Ve İstanbul İmam Hatip Okulunda 7 yıl beraber okuyarak aynı sınıftan mezun olduk.

Felsefe bölümünün yanı sıra ben Hukuk Fakültesi'nin listesinde, Tıp Fakültesi'nin de yedek listesinde yer almıştım. İmam Hatip Ortaokulu'nda birinci sınıftan son sınıfa kadar okuldaki revir doktorunun yardımcılığını yaptığım için bu zâtın da telkinleriyle içimde Tıp'a gitme merakı da vardı. Biliyorsunuz daha sonra fıkıh bağlamında modern tıpla da uğraştım. Fakat Tıp Fakültesi'ne gidemedik. Gerçi sonra buna şükrettik zira Tıp Fakültesi'nin sıkı bir devam mecburiyeti vardı. Bu üç fakülte gibi yürümesi mümkün değildi. Ama ne garip tecellidir ki Din İşleri Yüksek Kurulu'na geldiğim zaman tıpla ilgilim doruk noktasına ulaştı. Yani hâlâ Tıp dünyasının içindeyim. Diyanet'te sadece müracaat mercii değil, Tıp Kongreleri'nde bu konularda tebliğ sunacak kadar bilgi ve ilgilim mevcuttur. Özellikle genetik, kök hücre ve organ nakli alanında pek çok çalışma takip ettik. Hatta Din İşleri Yüksek Kurulu'ndayken de tıbbî konularda çalışmalar yapılmasını özellikle istedik. Mesela Dini Yayınlar Döner Sermayesi Müdürü'nün kızı ya Konya ya da Ankara İlahiyat'ta doktora yapıyordu, aynı zamanda doçentti. Kendisi bu tıbbî konularla alakalı çalışmıştı. İnternette benimle yazışma yapan İsviçre'de veya Almanya'da okuyan bir kelâmcı kızımız vardı, o bitirdi. O da tıbbi konularla ilgiliydi. Din İşleri Yüksek Kurulu'nda da Ülfet Hanım'ı ben bu işlerle ilgilenmesi için özel olarak seçtim ve beraber birçok kongrelere, seminerlere, sempozyumlara katıldık. Benim tebliğ sunduğum bu programlarda o hep benim yanımdaydı. Bu programların hepsinin kaydına

hem görüntülü hem de sesli olarak internet arşivimden ulaşabilirsiniz. Demek ki Cenâb-ı Hakk'ın verdiği merak ve kabiliyet zaman geçse bile bir yerde ortaya çıkıyormuş.

Sonuç olarak Tahir Alangu hocamızın Edebiyat Fakültesi merakı, Nurettin Topçu hocamızın Felsefe'ye, aile çevremizdeki hukukçuların ise Hukuk Fakültesi'ne yönlendirmesi ve tabiatı da elektronik merakı olması bendenize ilim yolunda bir ışık tutmuştur. Malumunuzdur ki bendeki bu elektronik merakımı daha sonra yüzlerce bilgisayar programı yazmak suretiyle gün yüzüne çıkarmış oldum. Marmara Üniversitesi, İSAM gibi daha pek çok kurumun yazılım sistemini biz kurduk. Bunları ancak geceler boyu çalışarak yapabildik.

KADER: Siz bir yıl süreyle Irak'ta da buldunuz hocam, bizlere oradaki çalışmalarınızdan bahsedebilir misiniz?

M. Sâim YEPREM: Felsefe ve Edebiyat bölümlerinden referansla Bağdat üniversitelerinde el yazması divanlar üzerine araştırma yapmak gerekçesiyle Millî Eğitim Bakanlığı tarafından Bağdat Üniversitesi'ne gönderildik. Bağdat'ta benim iki hocam vardı; biri İrfan Abdülhamid diğeri ise Muhsin Abdülhamid'dir. İrfan Abdülhamid hocam Edebiyat Fakültesi'nde Felsefe ve Kelâm Bölümü Başkanı'ydı.

Biz Bağdat'ta iken Külliyyetü'ş-şeria yoktu, kapatılmıştı ama bizden önce gidenlerin zamanında vardı, bizden sonra gidenlerin zamanında da yeniden açılmıştı. Böylece Bağdat'ta iken hem Edebiyat Fakültesi'nde araştırmacı-öğrenci olduk hem de hariciye makamlarında araştırmacı sıfatımızı kullandık.

Biz, arkadaşım Prof. Dr. Hasan Güleç ile birlikte Prof. Dr. Muhsin Abdülhamid'in "Hakikatu'l-Bâbiyye ve'l-Bahâiyye (Bâbîlik ve Bahâîlik'in İçyüzü)" isimli eserini tercüme ettik. Daha sonra "Bâbîlik ve Bahâîlik" kitabı Diyanet Vakfı Yayınları'nda basıldı. MİT tarafından satın alınan bu kitap, Bahâîlik propagandası yapan yerlerdeki mahkemelerin Bahâîlik hakkındaki akademik raporuna temel kaynağı olarak kullanıldı.

Bağdad dönüşünde Prof. Dr. İrfan Abdülhamid'in "Dirâsât fi'l-Fırak ve'l-Akaidi'l-İslâmiyye" (İslâm'da İtikadi Mezhepler ve Akaid Esasları) kitaplarını tercüme ettim. Bu kitaplar ders kitabı ve kaynak olarak fakültelerde okutuluyor.

KADER: Değerli hocam, kelâm ilmiyle olan ilk irtibatınızın nasıl başladığını merak ediyoruz. Daha da önemlisi niçin fıkıh, tefsîr ve hadis gibi ilimlerden birini değil de ihtisas alanı olarak özellikle kelâm ilmini tercih ettiniz?

M. Sâim YEPREM: Bu ilimlerin birbirleriyle ayrılmaz bir ilgileri vardır. Edebiyat Fakültesi'nde danışanı olduğum hoca Eski Türk Edebiyatı dalındaydı. Eski Türk Edebiyatı deyince yazacağım tezle edebiyat arasında bir irtibat kurdurmak gerekiyor, kelâmın da en bâriz vasıflarından biri sıfâtullah bahsidir. Böylece devreye Mu'tezile, Cebriyye, Ehl-i Sünnet yani mezhepler tarihinin hepsi girecektir. Bir de İmam Hatip Okulları'nda bize kelâm ilmi tam anlamıyla okutulmadı, kelâm adı altında mezhepler tarihi okutuldu. Ben bunu da bildiğim için Edebiyat Fakültesi'nde doktora tezimi kelâmla irtibat kurabileceğimiz bir şekilde ele aldım ve "Başlangıçtan XVI. Yüzyıla kadar

Türk İslâm Edebiyatında Tevhidler, Naatlar ve Münacaatlar” başlığındaki tezimi hazırladım. Benim hayatımda aldığım ilimler daima birbiriyle ilişkili olmuştur.

İhtisas alanı olarak kelâm ilmini seçmemin ise özel bir nedeni var. Bunu ilk defa burada size açıklıyorum. Yüksek İslâm Enstitüsü’nü bitirdikten sonra zorunlu iki yıl öğretmenlik görevi mecburiyeti vardı. Hayrettin Karaman, Bekir Topaloğlu hocayla birlikte iki arkadaşımız müdürün isteğiyle İstanbul İmam Hatip Okulu’na alındı. Benim de hocam olmasına rağmen Müdür Bey’e, kendisine vakıfların birinde görev aldığım söylenince o da benim başka bir yerde çalıştığımı düşünerek bu okulda bana görev tayin etmemiş. Tabii o zamanlar telefonla iletişim de bu kadar kolay olmadığından beni arayıp haberi teyit de ettirememiş. Bu hocam, “fudalâ-ı erbaâ” olarak ifade ettiğim ekipten beni ayıran o yanlış bilgiyle karar vermenin üzüntüsünü her defasında dile getirmiştir. Olumsuz bir durum olarak görünen bu olay aslında benim için büyük bir manevi kazanca dönüştü. Şöyle ki, biz de, daha önce de bahsettiğim gibi, samimi arkadaşım ve kardeşim saydığım Ahmet Kuloğlu ile birlikte Düzce İmam Hatip Okuluna beraberce tayinimizi istedik ve gerçekleşti.

Düzce’de yeterince meslek dersleri öğretmenliği ve Müdür Yardımcılığı görevlerini ifa ettikten sonra önce askerliğimi yaptım ve ardından hemen İstanbul İmam Hatip Okulu’na tayinimi istedim ve gerçekleşti.

Daha sonra Genel Müdür olan Necati Çerçioğlu ve Milli Eğitim Bakanı olan Prof. Dr. Orhan Oğuz Hoca beni direkt olarak Erzurum Yüksek İslâm Enstitüsü’ne tayin etmek istediler. Fakat biz yıllarca tepeden tayin işine karşı çıktığımız ve bu işin yanlışlığını sürekli izah etmeye çalıştığımız için bu teklifi de kabul etmeyip, kibarca reddettim

Bekir Topaloğlu hocanın ilk hocası olan Muhammed Tavit Tanci hoca beni asistan olarak alacaktı. Bekir hoca askere gidince ben terhis olmak üzereydim. Ben askerliğimi bitirip asistan olacağım için Bekir Hoca, Tanci hocanın birtakım evraklarını bana emanet etmişti. Terhis olunca asistanlık sınavı için hazırlıklarımı yaptım ve Ankara’ya imtihana gittim ama o gün Tanci hoca hastalandı. İmtihan jürisinde rahmetli Ali Arslan Aydın ve Ankara İlahiyat’tan Kemal Bey vardı. Tanci hoca hastalanıp gelemeyince onun yerine Millî Eğitim Bakanlığı’nın memuru olduğu için Ali Arslan Aydın’ı komisyon başkanı yapmışlar. Hocalar geldiler, ben de “İslâm inançlarında ilk farklı görüşler, ilk farklı fırkalar” gibi bir risale hazırladım ve onu müdafaa ettim. Yani dikkat edin, ben hep akademiyle meşgulüm. Hocaların ifadesiyle ben risalemi iyi anlattım. Daha sonra iki hoca da önüme iki ağır kitap sürdüler. Biri Bağdâdi’nin Usûli’-d-din’i idi. Kelâm ilminin adı da Usûli’-d-din’dir, biliyorsunuz. Usûlid din’de rastgele bir yer açtı “burayı oku, ne anlatıyor?” dedi, anlattım. Kemal Bey yeterli buldu. Komisyon başkanı Ali Arslan Aydın için “siz buyurun” dediler. Ali Arslan Aydın -hocanın da doktorası kelâm üzerinedir- kıyıda bucakta ne kadar detay varsa onları sormaya başladı. Benim bir yerde kafam attı. Çünkü ben o imtihana İstanbul’daki arkadaşlar ve Abdulkadir hocanın zoruyla gönderildim. Ben de Ali hocaya “bana verilen konuya çalıştım, normal derslerimi de veriyorum, risalemi de hazırlayıp verdim ama şu an da sizin yönelttiğiniz sorulara cevap verebilmem için hazırlanmam lazım.” dedim. Teşekkür edip beni gönderdiler.

Diğer taraftan yüksek dereceli idareci olmanın da bazı mahzurları vardı çünkü geçmiş amirlerinin senin hakkındaki sicil notlarını bazen önüne gönderiyorlardı. Yıllar sonra bu konuyla alakalı sicil notlarını önüme geldi. Hepsini “mükemmel-iyi” şeklinde not vermişler fakat Ali Arslan hoca “iyi bir asistan olur ama doğrudan hocalığında tereddütlerim var” demiş. Millî Eğitim Bakanlığı da jüri üyelerinde ittifak arıyormuş. Aradan yıllar geçtikten sonra öğrendim ki benim Mu‘tezilî olduğum kanaatine varılmış. Çünkü o risalede Mu‘tezile’yi müdafaa etmişim. Nasıl müdâfaa etmişim? Hala da müdâfaa ediyorum. Risalede “Mu‘tezile İslâm imânının, İslâm itikâdının temelini ve müdafaa kalesini oluşturmuştur. Dışa karşı İslâm inancının temellerini, aklî esaslarını kurmuştur, müdâfi olmuştur. Onun için Mu‘tezilî alimler kendilerini Ehl-i sünnet diye isimlendirirler. “Mu‘tezile” ifadesi muhalifin onlara verdiği bir isimdir. Gerçekten de onlar İslâm inancının temelini kurmuşlardır ancak Abbasiler olarak iktidara geldiklerinde kendi görüşlerini halka dayatma istikametindeki uygulamalarıyla düşüş yaşamışlardır. Mu‘tezile, fayda yerine zarar vermeye başlamıştır.” diyorum. Şimdi risalenin başında “Mu‘tezile, İslâm inancının kalesini teşkil etmiştir, İslâm’a hizmetler vardır.” dediğim için bana Mu‘tezilî demişler ve Mu‘tezilî bir adam olarak Yüksek İslâm Enstitüsü’ne seçilmemi uygun görmemişler. 1969 yılında ben refüze yedim ama 1969 yılında yazdığım risalelerim, makalelerim hep kelâm üzerinedir.

Daha sonra Tayyar Bey’in Din Öğretimi Genel Müdürlüğü zamanında asistanlık imtihanı açtılar, o sınavlara girdim ve 1977’de asistanlık imtihanını kazandım. Zaten asistanlık yoluyla hoca yetiştirme olayını ilk defa biz getirmiştik. Yukarıda da değindiğim mevzuyla ilişkili olarak biz, asistanlık tayininin bu şekilde olmasının daha doğru olduğunu savunuyorduk. Böylece aynı sınıfta okuduğum Bekir Topaloğlu hocanın yanına kelâm asistanı olarak tayin edildim. O zamanlar Yüksek İslâm Enstitüsü, Millî Eğitim Bakanlığı’na bağlıydı. Hangi hocaya hangi asistanın atanacağını Bakanlık belirliyor, bu olaya da “denetleyici hoca tayini” deniliyordu. Beni atadıkları kadronun tam ismi de “İslâm düşüncesi ve kelâm asistanı” idi. O dönem İslâm düşüncesi ve kelâm aynı kürsüde olduğu için böyle isimlendiriliyordu.

KADER: “İrade Hürriyeti ve İmâm Mâturîdî” adlı bir tez çalışmanız var. Bu doktora tezinizdeki temel gayeniz neydi? Daha sonra kitap halinde de basılmış olan tezinizde bu konuyu seçmenizin özel bir sebebi var mıdır?

M. Sâim YEPREM: Asistanlığa atandığımız ilk yıl doktora tezimizi üniversiteden bir hoca veriyordu ve tez öğrencisini de iki hocaya bağlıyorlardı. Biri akademik tez hocasıdır ki onda Hüseyin Atay’a bağlandım. Mustafa Sait Yazıcıoğlu ile Hüseyin hocanın talebesiydik. Doktoraya beraber başladık, konularımız da isimlerimizin baş harfleri gibi benzerdir.

İrade hürriyeti konusu aynı zamanda bizim felsefe ile irtibatımızla da alakalıdır. Doktora tezimin konusu hem Hüseyin Atay’ın zihnini meşgul eden konularla hem de benim yukarıda zikrettiğim üzere Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü’nde çalıştığım tez konumuyla alakalıydı. Yaptığım çalışmalar ve tezim geçerli sayılıp imtihanda da başarılı olunca doktora imkânım için yabancı dilim ve tezim de kabul almış oldu. Onlar benim Edebiyat Fakültesi’ndeki kayıtlarımı aldılar ve geçerli saydılar. Geçerli sayılınca da aynı yoldan ilerlemeye başladım. Yani felsefe ile iştigalimizin bulunduğu tam bu esnada Yüksek İslâm Enstitüsü’nde de hemen hemen aynı zamanlarda Hüseyin Atay’la tez yazmaya başladık. Hüseyin Atay’a bağlanınca o, çalışma konusu olarak “irade

hürriyeti” konusunu çalışmamı istedi. İrade hürriyeti meselesini çalışacağımıza göre yaptığımız çalışmaların birbiriyle bağlantılı olması gerekir, biz de bu konuları irtibatlandırmaya çalıştık.

KADER: Peki felsefeye olan ilginiz nasıl başladı hocam? Bu süreçte sizin özellikle felsefeye yönelmenizi isteyen hocalarınız oldu mu?

M. Sâim YEPREM: Medineli Arap bir komşumuz vardı. Onunla dedem *Tefsîr-i kebîr* okurlardı. Adam Arap olduğundan Arapçayı rahatça okurdu. Ben Arapçayı iyice sökmeye başladığımda dedem onu bıraktı, Arapça okumalarını benimle yapmaya başladı. Ben kitaptan okuyordum, dedem de kulakla takip ediyordu. Yani o dönem artık iyice okuyamaz, göremez olmuştu. Doktorun tavsiyesine de uymadığı için başka bir tedavi de kalmamıştı. Böylece ben dedemin gözü oldum. Dedemle ders yaparken bir kelimeyi yanlış okumuş veya tam çıkaramamışsam derhal beni durdurur ve “Dikkat et!” diye uyarırdı. Bazen de sözlükten bana göstermek için kütüphanesine gider, hangi cilt hangi bölmede, hangi kelime hangi satırda hemen bulur ve bana gösterirdi. *Fîrûzâbâdi*’nin *Kâmûs-ı Okyânûs* sözlüğüne çok başvururdu.

Ben Fahreddin Râzî’nin *Tefsîr-i kebîr*’inin İmam Hatip Okulu’nda talebeyken okumaya başladım. Biliyorsunuz Râzî hem kelâmcı hem felsefeci bir zattır. Bir yandan dedemle bu eseri okuyor bir yandan da felsefe merakım okulda iyice artıyordu. Önceleri ben, içine çok kapanık bir çocuktum. Bu noktada Sabri Sözer hocanın ve Avukat Mazhar Sündüs Bey’in de etkisiyle utanma ve içine kapanıklık halim değişmeye başlamıştı. Çünkü Sabri Sözer hoca her öğrenci etkinliğinde bana görevler veriyordu. Çekingen halden kurtulunca hem dedemle yaptığımız derslerde dedeme hem de okulda hocalara sorular sormaya başladım. Hatta bir süre sonra felsefeye birlikte meylettığımız arkadaş grubum bana “Sokrates” adını taktılar. Çünkü diyalektik soru sorma suretiyle tartışma yaptığımız kişiyi söyletmek istediğim noktaya getirmeye başlamıştım.

Ayrıca İmam Hatip Okulu’ndayken bizleri felsefe okumalarına Nurettin Topçu ve Tahir Alangu hocalarımız teşvik etmişlerdir. Yalnız bu iki hocamız iki zıt kutuptur. Biri sağcı biri tam solcuydu. Tahir Alangu hoca Arapçası, Farsçası, Türkçesi, Almancası mükemmel olan müthiş bir edebiyatçıydı. Birçok ilmî çalışmanın başlangıcını Tahir hocadan öğrendik. Kendileri Nurettin Topçu’dan daha önce o gelmiş ve bize hocalık yapmıştır. Onların davasını ben şöyle özetleyeyim: “Gençliğin fikriyatına etki yapabilmek için ya felsefe ya da edebiyat hocası olacaksınız” diyorlardı. Aradan zaman geçmesiyle de benim felsefeyle meşguliyetim iyice artmış oldu.

Felsefeye gidince de Nihat Keklik hoca; Mahmut Kaya, Hacı Bekir Karlığa, Fahrettin Bey ile tez yapıyordu. Nihat Keklik “Türk Düşüncesi Kürsüsü’nün beş ayağı vardır” diyor. O, bu beş ayağın dördünü dağıtmış; Aristo Mahmut Bey’de, bir diğeri Fahrettin Bey’de, bir diğeri Hacı Bekir Bey’de, bana da Neo-Platonizm’i verdi. Fakültede Felsefe Kürsüsü en üst kattadır, “bu koridordan girerken Neo-Platonizm giriyor” diyecekler o derece kendini vereceksin buna” dedi. İşte böylece giriştik işe.

KADER: Akademik hayatınıza baktığımızda multidisipliner bir ilmî süreç geçirdiğinizi görüyoruz. Bu noktada özellikle fıkıh usulüne olan ilginizin nasıl başladığından bahsedebilir misiniz?

M. Sâim YEPREM: Öncelikle bana usûlü'l-fikh sevgisini aşlayan İmam Hatip hocamız Av. Seniyyüddin Başak'dır. Usul-ü tefsîr hocamız olan bu zat aynı zamanda usûlü'l-fikh hocasıydı. Bu hocamız uzun süre İlim Yayma başkanlığı da yaptı. Aynı zamanda avukattı. Hem Türk Hukuku'nu hem Modern Hukuk'u hem de usûlü'l-fikh'i iyi derecede biliyordu. Hatta bu zat, fıkıh usûlünün ana eserlerinden birinin de sahibiydi.

Bekir hoca, Hayrettin Karaman Bey ve ben eli kalem tutan, ağzı iyi laf yapan hocalar bir araya gelerek ders kitabı yazmaya ahdettik. İmam Hatip Okulları için ders kitapları yazalım ki bizden sonraki öğrenciler bizim çektiğimiz bu sıkıntıları çekmesin istedik. Bekir Topaloğlu ve Hayrettin Karaman hocalar Arapça ders kitabı yazmayı üstlendiler. İstanbul'da kalamayınca fıkıh kitaplarını da ben yazdım.

İlk olarak "Hac ve Kurban Hükümler ve Delilleri", "Oruç İtikâf Hükümler ve Delilleri", "Zekât ve Fitre Hükümler ve Delilleri" şeklinde bir seri yazdım. Farkındaysanız kitaplarda sadece hükümleri değil, delilleri de dikkate alıp bu delillerin neye dayanarak konulduğunu da ele aldım. Çünkü diğer türlü yani delilleriyle ele alınmayan fıkıh, sadece bir ezberden ibaret olmuş olur. Bizler bunları hep talebeyken düşünmeye başlamış ve yazmaya karar vermiştik.

Söz konusu kitapları ben Düzce'de iken başladım, İmam Hatip hocası iken kaleme aldım. Öğretmenliğimin ilk yıllarında öğrencilere daha iyi öğretebilmek için kitaplar yazmaya başladım. Zira kendim öğrenciyken çektiğim zorlukları bildiğim için, tüm bunları dikkate alarak eserler vermeye çalıştım. Öğrenciyken yazdığım ilk eser ise *Mebadiu'l-Arabiyye* tercümesidir. Bu kitabın dördüncü cildini yaz ayında, henüz öğrenci yaşlarındayken tercüme ettim. Hocamız da bu eseri derslerinde ders kitabı olarak okutmaya başladı. Ayrıca benim yazdığım fıkıh kitapları da Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından bastırıldı. Hatta "Hac ve Kurban" adlı kitabım bir-iki sene Diyanet'in kitabı olarak hac ve umreye gidenlere rehberlik etmesi için dağıtıldı.

KADER: Fıkıh konuları üzerine kitaplarınızın ve yoğun çalışmalarınızın olduğunu biliyoruz. İhtisasınızı ise kelâm ilmi üzerine yaptınız. Bu noktada kelâm ve usûlü'l-fikh arasındaki ilişkiyi nasıl değerlendirirsiniz? Fıkıhla olan bu münasebetinizin kelâmî çalışmalarınıza etkilerinden bahsedebilir misiniz?

M. Sâim YEPREM: İstanbul İmam Hatip Okulu'nda iken usûlü'l-fikh derslerini hep ben okuttum. Kelâm derslerini ise rahmetli olan Abdulkadir (Doç. Dr. Emine Keskiner'in babası) hocamız okutuyormuş fakat usûlü'l-fikh ile kelâmın ilişkisini bildiği için kelâm derslerini benim okutmamı rica etti. Hocanın bir hassasiyeti olduğundan ben bu teklifi kabul etmeyi doğru bulmadım ve İmam Hatip Okulu'nda kelâm dersleri vermedim. Fakat ben usûlü'l-fikhin içinde zaten kelâm anlatıyordum. Zira fıkıh usulünde bir kelâmcılar metodu bir de fıkıhçılar metodu vardır ve bu yönüyle de usûlü'l-fikhin kelâmdan ayrılması mümkün değildir. Fıkıh usulü kelâmsız, kelâm da usûlü'l-fikhîsiz olmaz. Daha sonra Abdulkadir hoca rahmetli olunca, benim de bu sırada Edebiyat Fakültesi'nde tez alma sürecim başlayınca kelâmıla münasebetim daha da arttı.

Yüksek İslâm Enstitüsü'nde de sabah ve öğleden sonra olmak üzere ikili öğretim sistemine geçilince kelâm ders saatleri artmış oldu. Bekir Topaloğlu hoca ile ikimiz kaldık. Ben asistanlığın birinci yılını tamamladığım için Bekir hoca beni derslere götürüyordu. Öğleden sonrasının derslerini de tamamen bana verdiler. Öğrenciler bütün hocalardan istifade etsin diye de dersleri bir sene ben bir sene Bekir hoca olacak şekilde dönüşümlü olarak verdik. Fıkıh-Kelâm bölümündeki derslerde de ben hem kelâm hem de usûlü'l-fıkh okuttum.

KADER: Fıkıh usulü derslerinizde hangi kitabı okutmuştunuz?

M. Sâim YEPREM: Öncelikle Gazzâlî'nin *İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn* kitabının içinde bir bölüm olan *Kavâidü'l-akâid*'i okuttuk.

Bazı kimseler yobazlıktan *Kavâidü'l-akâid* kısmını İhyâ'dan çıkarmışlar. Fakat İhyâ'daki zayıf hadislerin tenkidini yapan zat Irak'ta idi ve ben de Irak'ta iken o şerhli-tahkikli olan nüshayı aldım, Türkiye'ye getirdim. Şevket Eygi onu benden aldı ve Zeynüddîn el-İrâkî'nin yaptığı tahkikleri çıkarmak suretiyle İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn'i bastırdı. Gazzâlî'nin zayıf, çürük, mevzu dediği hadisleri halkın görüp zihinlerinin bulanmaması için yani halka hizmet amacıyla bu yapılmış fakat el-İrâkî buna büyük bir emek vermiş, hadisleri tahriç etmiş. Bu emeğin göz ardı edilmiş olmasına çok şaşırдық. Biz de Irak'tan getirdiğim tam nüshayı -içerde kütüphanemdedir- çoğaltıp öğrencilere dağıttık. Bu suretle de fıkıh-kelâm derslerinde Gazzâlî'nin İhyâ'sında yer alan *Kavâidü'l-akâid*'ini okuttuk.

KADER: Hocam, yıllarca Gazzâlî'nin el-Müstasfâ eserini okuttuğunuzu ve Gazzâlî'ye özel bir ilginiz olduğunu biliyoruz. Söz konusu eserin yanında ek olarak hangi kaynakları okuttuğunuzdan ve dersteki metodunuzdan da bahsedebilir misiniz?

M. Sâim YEPREM: *el-Müstasfâ* bir usûlü'l-fıkh kitabıdır ve İmam Gazzâlî'nin en son eseridir. Kitabın bitiş tarihi hicri 504, Gazzâlî'nin vefat tarihi ise hicri 505'tir. Selçuklular Dönemi'nin Melikşâh zamanında Melikşâh'ın baş veziri olan Nizâmü'l-mülk, Gazzâlî'nin arkadaşıdır. Nizâmiye Medreselerini Gazzâlî ile danışarak kurmuşlardır. Nizâmü'l-mülk, medreselerin rektörlüğü görevini de Gazzâlî'ye vermiştir. Gazzâlî'nin tasavvuf, fıkıh, akaid ve kelâm gibi ilimlerle uğraştıktan sonra vardığı son nokta, *el-Müstasfâ*'dır. Yunus Apaydın'ın ifadesiyle Gazzâlî, *el-Müstasfâ* kitabıyla "mücdehid-i mutlak" sıfatını ispat etmiştir.

Gazzâlî'nin bu kitabının ilk yüz yirmi beş sayfasında mantık kısmı vardır ve orada "mantık bilmeyenin ilmine itibar olunmaz" demiştir. Ona göre müfessir, fakih, muhaddis ve müverrih gibi hangi alanda olursa olsun o alimlerin kelâm okuması lazımdır. Neden kelâm okunması lazımdır? Çünkü kişinin ilim öğrenmeye ilk olarak mantıkla başlaması gerekecektir. Daha sonra Gazzâlî, bir kısmı fıkıh bir kısmı kelâm olmak üzere kitabı iki kategoriye bölmüştür. Yani kelâmı, fıkıh usulüyle birlikte ele almış ve kelâm için "değeri en yüksek olan" anlamında değil de "mantikî olarak tepede olan" anlamında *a'le'l-ulûm dereceten* demiştir. Çünkü kelâm, küllî bir ilimdir; diğer ilimler kelâmdan bir metod ve ana fikir alırlar.

Gazzâlî'nin *el-Müstasfâ* eserini ben, *Faysalü't-tefrika beyne'l-İslâm ve'z-zendeke* kitabıyla birlikte mütalaa ediyorum. Gazzâlî filozoflara on yedi noktada dalalet nispet etmiş, üç noktada da onları tekfir etmiştir. O daha sonra dalalet nispetiyle tekfirini Faysalü't-tefrika'da ortadan kaldırmıştır.

Faysalü't-tefrika'yı Goethe Üniversitesi'nde misafir hocalık yaptığım zaman Almanya'da da okuttum. Orada düşünce yapısı çok katı olan son sınıf öğrencileri vardı. Benim derslerime bazı papazlar da geliyordu. Okulun, mezun olmak için son sene sunum hazırlayıp sınıfta anlatmak gibi bir şartı vardı. Ben de öğrencilerin son ödev olarak Faysalü't-tefrika'yı okuyup özetlemelerini ve sınıfta arkadaşlarına anlatmalarını istedim. Hiç unutmuyorum, o kaskatı cemaatlerin çocuklarından biri özetle “ben bu kitabı okuduktan sonra tefsîk edilecek, tadrîl edilecek, tekfir edilecek bir Müslüman göremiyorum” dedi. Çünkü Gazzâlî'nin, te'vili araya koyduğu düşüncesi çok müthiş bir düşüncedir. Bir husus te'vil edilebiliyorsa yani tevil araya giriyorsa kişi tekfir edilemez. Bizim eski hocalarımızın özellikle Hanefilerin koyduğu bir prensip vardır: “Bir kişinin doksan dokuz delil küfrüne, bir delil imanına delalet etse o bir delille hükmedilir.” Tereddütsüz tekfir, nakîzına ihtimal olmayacak derecede ilm-i yakîn ile olur. Bir tereddüt varsa, tekfir yoktur. Bu sebeple Gazzâlî *Faysalü't-tefrika*'da filozofların üst noktadaki tekfir kriterini kaldırmıştır.

Söz konusu eserin iki tane tercümesi vardır. Biri Bursalı Süleyman Uludağ'ın yaptığı ve benim de başarılı bulduğum “İslâm'da Müsâmaha” isimli tercüme, diğeri de benim İmam Hatip Ortaokulu'nda öğrencilerimden biri olan Ahmet'in tercümesidir. Yalnız Süleyman Uludağ, tercüme ettiği bu kitap için “Her ne kadar 10 sene bu kitap tekfiri ortadan kaldırdı diyorsanız da dikkatlice okunduğu takdirde tekfiri ortadan kaldırmadığı görülüyor.” diyerek bana göre bir hata yapmıştır. Zira ben İmam Gazzâlî'yi İslâm dünyasının Berkson'u diye tanımlıyorum. Gazzâlî “Eski olayları tarih olarak bugünün bakışıyla değerlendiremezsiniz çünkü aradan geçen zaman size yeni bilgiler ve fikirler ilave etmiştir.” diyerek resmen bugünü görmüştür. O, bugün gelse, kelâmı ihya eder. Ben Gazzâlîciyim, öncelikle bunu bilmelisiniz. Gazzâlî son derece yanlış anlaşılmıştır. Onu doğru anlamak için en son kitabı *el-Müstasfâ* okunmalıdır. *El-Müstasfâ*, Gazzâlî'nin hem sosyal hayatında hem de ilmî hayatında ulaştığı son noktadır. Gazzâlî'nin ulaştığı bu son noktada farklı görüş sahiplerine nasıl yer verdiğine bakacak olursak o “külli müctehidin musîbun” Türkçe ifadesiyle “bütün müctehidler isabet etmişlerdir” diyor. Dikkat edin “hata etmişlerdir” demiyor. Çünkü Gazzâlî'ye göre müctehid, kurallarına göre ictihad ettiği takdirde isabet etmiştir.

Ayrıca “bir müctehidin taşınması gereken sıfatlar” diye de bir şey yoktur çünkü neticede bu fikir de başka bir müctehidin fikridir. Yani bu nitelikleri belirleyen de bir müctehittir. Gazzâlî'ye göre bir konuyu iyi bilen kişi ictihad edebilir hatta etmelidir. Mantık bilmeyenin ilmine itibar edilmediği için müctehid iyi mantık bilen, doğru düşünen ve çelişkilere düşmeyen bir kişidir. Böyle olunca ictihadıyla vardığı sonuç, o istidlâlin götürdüğü yoldur ve mantıkî olduğu için de doğrudur.

Bizim İmam Hatip hocalarının çoğunun bilmediği “vech-i istidlâl” diye bir kavram vardır. Bu kavram tıpkı vech-i şebah kavramı gibidir. Mesela bir benzetmede kapı açılırsa içeriye bizim delikanlılardan biri girse ve “Vay be! Aslan geldi.” desek hemen biri kalkıp oradan “Hocam ayıp etin, aslan dediğin yelesi olur. Bu adamın yelesi yok ki.” dese ya da bir başkası “Aslan hayvandır. Bu ise insandır.” dese ya da başka biri “Aslan dört ayakla yürür. Bu iki ayaklı bir insandır.” dese

yahut bir başkası “Aslanın kuyruğu vardır fakat bunun yoktur.” dese bunların hepsine gülüp geçilir. Ama biri de “Hocam sen buna aslan diyorsun ama bu aslan değil hatta kedi bile değil, fareyi görse kaçar.” dese bu son tenkit yerinde olur. Çünkü vech-i şebeh dediğimiz şey benzetme yönüdür ve son itirazda bu yön mevcuttur. Diğerlerinin itirazlarının benzetme yönü olmadığından cevapları komiktir ve geçerliliği de yoktur. Doğrudan doğruya vech-i şebehe itiraz etselerdi eleştirileri ancak o zaman mantıklı olurdu.

Yukarıda mezkûr olduğu gibi istidlâlde de vech-i istidlâl vardır. Vech-i istidlâl “akıl yürütme yönü” demektir. Şimdi, delili kullandığın şekil seni bir yere götürüyor ve o delillerle “A” sonucuna varıyorsun. Bir diğer insan aynı olayda delilleri başka türlü kullanıyor ve “B” sonucuna varıyor. Aynı olayda aynı deliller -yani aynı ayetler diyelim- kullanılıyor ama sen “A” sonucuna diğeri ise “B” sonucuna varıyor. İşte bizim rahmetli Hamdi Kasaboğlu’nun “Öyle de olur, böyle de olur.” dediği şey de buydu. Neden? -Gazzâlî de bunu söylüyor- Çünkü bunun vech-i istidlâli vardır. O halde neye itiraz edilecektir? İtiraz ne “A” sonucuna ne de “B” sonucuna olacaktır. Önce bu sonuçlara nasıl varıldığına, bu sonuçların nasıl elde edildiğine bakılacaktır. Eğer her iki sonucun da mantıklı bir istidlâli varsa bu, her iki sonucun da elde edilebilir olduğunu gösterir. Sonuçlara varma yolunda deliller kullanılırken usûlüne uygun ve mantıklı kullanılmışsa “A” ve “B” sonuçlarının ikisi de mantıklıdır. Yani bu ikisi birbirine göre cevaz hükmünde olup iki netice de mümkündür. Zaten ictihad, müttefekun aleyhâ üzerinde olmaz; muhtelefün fihâ üzerinde olur. İctihad, muhtelefün fihâ’de de istidlâl yoluyla tespit edilir. Mesela İmam-ı Âzam, abdest ayetinde ayağın yıkanması ibaresini bir önceki kısma atfederek “ayağın yıkanması” sonucuna, diğer imamlar ise ayeti vâv harfiyle bağlayarak “ayağı mesh etmek” sonucuna varmışlardır. Dolayısıyla ayağın mesh edilmesi de yıkanması da caizdir ve ayağını yıkayamadığından mesh eden bir kimse “Ayağımı yıkamadığın için sen abdestsizsin.” denilemez.

KADER: Kıymetli hocam, kelâmın güncellenmesine nasıl bakıyorsunuz? Günümüzde gerek yüksek lisans gerek doktora seviyesinde çalışma yapan genç arkadaşlara neler tavsiye edersiniz?

M. Sâim YEPREM: Bağdat’taki hocam Prof. Dr. İrfan Abdülhamid’in çok enteresan bir görüşü vardır: “Şimdiye kadar Klasik Mezhepler Tarihleri hep muhaliften nakiller şeklinde yazılmıştır. Halbuki gerçeğe ulaşabilmek için kendi eserlerine müracaat edilmelidir. Biz bunu yaptık.” diyor. Ben de kitabın başına günümüzün Berkson’u dediğim Gazzâlî’nin iki sözünü aldım. Birinde; *Mezheplerin prensiplerine, bozuk taraflarına muttalî olmak için yani onları tenkit edebilmek için onların esaslarına muttalî olmak lazımdır. Aksi halde kör kuyuya rastgele taş atmaya benzer.* diyor. Gazzâlî’ye -günümüzün bazı muhafazakâr adamlarının yaptığı gibi- “şer öğretiyorsun, pislik öğretiyorsun, milletin kafasını bozuyorsun” demişler. Gazzâlî de buna “ü'allimü's-şerra lâ li's-şerri ve lâkin li'üvekkıyehû” Türkçe ifadesiyle “Ben şerri öğretiyorum ama şer için değil şerden korundurmak için öğretiyorum.” şeklinde cevap vermiş.

Bir de Hüseyin Atay hocanın bir sözünü nakledeyim size: “Biz kültürde özellikle de kelâmda Osmanlı’nın bıraktığı noktaya henüz gelemedik.” diyor. Diyeceğimiz şu: Esas kelâmcılar, dönemlerinin felsefesini, mantığını hatta pozitif bilimlerini iyi derecede biliyorlar ve buralardan hareket ediyorlardı.

Bir başka temel prensip daha vardır. Bu prensibi ben, Mâtürîdî'ye nispet edilen kitabımda ya da "İrade Hürriyeti" kitabımda yazmıştım: "Cedelde metod, hasmın prensiplerinden hareket etmekle başlar." Yani "hasmın da bildiği gibi..." diye başlanır tartışmaya. Eğer sen, kendi bildiğini nutuk halinde söylemeye başlarsan muhatabın ya dinlemez kalkar gider ya da seni mat eder yani seni bitirir. Muhatabının kültürünü bilmezsen ona nasıl hitap edeceksin? Yani iki tarafın da müşterek olduğu bir noktayı bulabilmek için önce karşı tarafın fikrinden yola çıkmak gerekir. Bu aynı zamanda Gazzâlî'nin de sözüdür. Bizim kelâmcılarımız bunu bıraktılar ve hala "filan zat" meselelerini çalışıyorlar. Ben bunu zikrettiğimde bana "Sen de Mâtürîdî'nin görüşünü çalıştın." diyorlar ama o zamanlar durum böyleydi, bu alanda çalışmalar yoktu ve bu konuları kaleme almaya ihtiyaç vardı. Türkiye tamamen Eş'arîleşmişti. Bu noktada Hüseyin Atay'ın da Mâtürîdî'yi tanıtmada büyük bir gayreti vardı.

Sizlere bir de Osmanlı zamanından örnek vereyim: Devlet, son dönemlerinde kelâmın yenilenmesi kararını almış ve yeni ilm-i kelâm yazmayı İzmirli İsmail Hakkı Efendi'ye vermişti. Onun verdiği gerekçe bugün için hala geçerlidir. Ben bu işleri yürütürken onun kaleme aldığı "Anglikan Kilisesine Cevap" adlı eseri Diyanet'te bastırmıştım. Filibeli Ahmet Hilmi gibi kişiler yeni zararlı akımlara kendi dönemlerinin bütün argümanlarını kullanmak suretiyle cevaplar yazmaya başlamışlar. Cumhuriyet döneminde din eğitiminin ağır bir devlet baskısı altında yer altına girmesiyle, eskilerin dediği gibi "ma tecûzu bihi's-salâh" yani namaz caiz olarak derecede ilmihal, hadis gibi ilimler okutuluyordu. Özel Doğu-Şark Medreselerindeki eğitimlerde de klasik kelâm ve hadis ilimleri okutularak dinin unutulmaması, bir manada muhafazası sağlanmaya çalışılıyordu. Medresetü'l-mutahassisîn de bu amaca hizmet etmiştir.

Osmanlı Devleti'nin son dönemindeki bu Medresetü'l-mutahassisîn eğitimleri bizim günümüzdeki yüksek lisans ve doktora mektebi karşılığına gelmektedir. Bu medreselerin yeri hala Süleymaniye'den Beyazıt'a giden cadde üzerindedir. Ahmet Hamdi Akseki, Elmalılı Hamdi Yazır ve Ali Rıza Sağman gibi isimler bu medreseden mezundur. Bu medresenin bir Felsefe-Kelâm bir de Tefsir-Hadis olmak üzere iki bölümü vardı. Felsefe-Kelâm bölümünden mezun olan Elmalılı Hamdi ve Ahmet Hamdi Akseki daha sonra orada hocalık da yapmışlardır. Ben onların not defterleriyle de ilgilendim. Yani biz, ismi geçen hocaların defterlerini Osmanlıcadan Latin harfleriyle Türkçe'ye çevirdik.

KADER: Peki, geçmişten günümüze kelâm ilmi üzerine yapılan çalışmalarda eksik kaldığını düşündüğünüz konular var mı hocam?

M. Sâim YEPREM: Elbette var. Hatta bu konudaki düşüncelerim biraz olumsuzdur. Ben -benim öğrencilerim sizin ise hocalarınız olan İlyas Çelebi'ye, Hülya Alper'e, Mehmet Bulgen'e de sorsanız öyle söyleyeceklerdir-başlangıçtan beri arkeoloji yapmayın diyorum. Yani "filan zatın kelâmî görüşleri" gibi konular artık bırakılmalıdır.

Geçmişteki bizim ecdadımız, ulemâ-yı benâm, kendilerinin hayatta olduğu dönemde itikadî manada ne kadar problem varsa ellerine almışlar, o problemlere çözüm getirmişler, fikir üretmişler, zararlı akımlara cevaplar hazırlamışlar yani kelâmın günün mantık ve felsefesinin gerektirdiği şekilde işlenmesini sağlamışlardır. Bugünkü yeni yetişen kelâmcılara baktığımda ise

ya direkt felsefi konulara girdiklerini ya da “filan zatın kelâmî görüşleri” şeklindeki çalışmışlara yoğunlaştıklarını görüyorum. Yüksek lisans öğrencilerinin kelâm ilminin temelini, fikirlerin hangi ortamda nasıl ortaya çıktığını bilmeleri için bu konular gereklidir fakat çalışmaların ekseriyetle bu minvalde hazırlanması kelâmın gelişmesinin önünde bir engel teşkil etmektedir. Bizim zamanımızda biz böyle yapmıştık çünkü yapılmamıştı.

“Hadis öğrenmeye mevzu hadislerden başlamak lazımdır.” meselesi kelâm için de geçerlidir. Mesela devletin başı Bâtınîlerle belada olduğu vakitte Bâtınîye'nin kitapları yakılmaya başlanmıştı. Bu noktada Gazzâlî, öğrenmek maksadıyla Bâtınîlerin içlerine girmiş ve onların kitaplarını yakılmaktan kurtarmıştır. Bu olaydan sonra da bazı yobazlar “sen bunları teşvik ediyorsun, öğretiyorsun” diye onu itham etmişlerdir. Ama bakıldığında onların görüşlerinin öğrenilmesi lazım ki Gazzâlî daha sonra Fedâihu'l-Bâtınîye kitabını yazabilmiş. İnsan görmediği, tanımadığı, ne düşündüklerini bilmediği bir şeyi nasıl tenkit edebilir? Ben öğrencilerime “Şu kitap okunur bu kitap okunmaz değil, her kitap okunur.” şeklinde tavsiye ediyorum. “Şu kitap zararlıdır şu kitap faydalıdır diye bir şey yoktur. Zararlı olanın zararlı olduğunu okumadan nasıl öğreneceksin? Sen eğer kendine güveniyorsan, değerlendirme yapacaksın ve o kitabı öyle okuyacaksın.

KADER: Kelâm ilminde kariyer yapmak isteyen bu işin başındaki arkadaşlara neler tavsiye edersiniz?

M. Sâim YEPREM: Öncelikle Ramazan ayında olduğumuz için bir şey söyleyeyim. Ramazan, iftar, sahur gibi konular hakkında hocalar karşı karşıya oturup kendi kendilerine konuşuyorlar. Ben o konuşmalardan bir cümle halkın ve gençlerin istifade ettiğini sanmıyorum. Bu sebeple kelâmcılar günümüz kelâm konularını, günümüzde kelâmın meşgul olması gereken meselelerin pozitif bilimlerdeki karşılıklarını da öğrenmek ve gençlerin zihnini oluşturan yapının kaynaklarına inmek suretiyle kelâmdaki karşılıklarını bulmak zorundadırlar.

Bu noktada ben İlyas Çelebi, Ali Ataç ve Almanya'da bulunan Zeki Bey'e “Öğrencilerin felsefi zihin yapısını oluşturan lise eğitimindeki ana kaynaklar nelerdir?” şeklinde bir çalışma başlatmıştım. Liselerin ana kaynakları tarih, coğrafya, biyoloji, fizik, edebiyat, felsefe ve sosyolojidir. Bu konuları, zikrettiğim üç hoca arasında dağıttık. Onlar, baştan başlayarak konuları okuyorlar ve okudukları konular bizim inanç sistemimizin neresiyle tolere edilebilir neresiyle karşılanamaz, çatışan noktalar nelerdir, bu çatışan noktaların pozitif bilimlerde alternatifi var mıdır, varsa o alternatifi deneme yolları nelerdir? şeklinde ele alınıyordu. Yani illa maymundan geldik denileceğine eğer başka bir tekâmül anlatılıyorsa, bu defa onları alalım, eğer orada da bir çözüm bulamıyorsak biz görüşümüzü değiştirebilir miyiz buna bakalım diyoruz. Bu şekilde bir çalışma başlatmıştık. Fakat üçü de farklı yerlere dağılınca maalesef bu konu tamamlanamadı. Kelâmcıların bu konuları ele alan çalışmalara da yoğunlaşmasını tavsiye ederim. Kelâmcı, kendi zamanında fikrî ve dinî tartışmaların nerelerde odaklandığını iyi bilmeli, onun kaynaklarına kadar gitmeli, özellikle gençler arasında yayılan görüşlerde gençlerin bu noktaya kadar nasıl geldiğini ve bu noktadaki detayları öğrenmelidir. Kelâm, böyle olmalıdır. Diğer taraftan öyle bilim dalları çıktı ki bir kelâmcının o bilim dallarını mutlaka bilmesi gerekiyor. Bir kısmını ben hallettim bu işin ama benden sonra gelişmeler öyle devam etti ki artık yepyeni şeyler var. Ben genel sistem programları

da dahil 146 tane bilgisayar programı yazdım. Hem arkadaşım hem de doçentlik ve profesörlükte hocam olan Ethem Ruhi Fıçlalı, benim hakkımda rapor yazarken “Şu kadar cilt edecek şu kadar bilgisayar programı yazmıştır, ben birçok ilmî çalışmalarında onun yazdığı programları kullanıyorum.” diyor. Benim program yazdığım zaman programlama dilleri yeni çıkmıştı fakat şimdi o program dilleri için “Bu orta çağdan kalma programlama dilidir.” Diyorlar. Bu sebeple kelâmcıların, yapılan çalışmalardaki gelişmeleri de günü gününe takip etme mecburiyeti vardır.

Kelâm, Kur’an ayetlerinin anlaşılmasında kendi yapısı ile faydalı olan bir ilimdir. Bu sebeple Kur’an’dan kelâm çıkarılmaz. Ben şahsen Kur’an kelâmı deyince bir tebessüm ederim.

KADER: Hocam son olarak sizin duayen bir kelâmcı olmanızın yanında idarecilik yönünüzün de olduğunu biliyoruz. İlahiyat Fakültelerinin kuruluşunda önemli roller îfâ ettiniz. Bu yönünüzden de bahsedebilir misiniz?

M. Sâim YEPREM: Bildiğiniz gibi İlahiyat Fakültesi, İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü’nün 1982 yılında kurulan Marmara Üniversitesi’ne dönüştürülerek bağlandı. Yani YÖK kanununun çıkışından iki sene sonra özellikle 41 Sayılı Kanun Hükmündeki Kararname’ye göre Millî Eğitim Bakanlığı’na bağlı bütün yüksekokullar, kurulmuş olan üniversitelere fakülte olarak bağlandılar. Biz yani İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü, Millî Eğitim Bakanlıklarına bağlı bir Yüksek Eğitim Kurumu iken bu Kararname ile Marmara Üniversitesi’ne bağlı İlahiyat Fakültesi olarak dönüştürüldük. Ben de İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü’nün son müdürlüğünü îfâ ediyordum. Benim müdürlüğüm sırasında temmuz ayında kanun, Yüksek İslâm Enstitüsü’nü Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’ne bağlayınca Marmara Üniversitesi Rektörlüğü, İlahiyat Fakültesi’ne bir dekan atanana kadar mevcut Yüksek İslâm Enstitüsü müdürünün dekan olarak da görevlendirilmesine karar verdi ve bu sebeple ben yeni bir dekan atanana kadar dekanlığı tedvirle görevlendirildim. Bu tedvir kavramı; bir görev yürütülürken başka bir görevi de beraberinde geçici bir süre için yürütme anlamına geliyor. İşte böylece 1982 yılının temmuz ayında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi haline dönüşen İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü’nün ilk dekanlığını tedvirle görevlendirildim. Bu tedvirle görevlendirilme sırasında Yüksek İslâm Enstitüsü’nün mevcut öğrencileriyle o yıl kaydedilecek yeni öğrenciler İlahiyat Fakültesi öğrencisi sıfatıyla kaydedildi. Ancak Yüksek İslâm Enstitüsü’nün üçüncü ve dördüncü sınıftaki öğrenciler fakülte öğrencisi halinde dönüştürülünce program uyumsuzlukları ortaya çıktı ve ben Yüksek İslâm Enstitüsü müdürü sıfatıyla onlar mezun olana kadar hem diplomalarını imzaladım hem de Yüksek İslâm Enstitüsü programını onlar için devam ettirdim. Yeni kaydedilen öğrenciler, İlahiyat Fakültesi öğrencisi statüsüne bağlı olarak, üçüncü ve dördüncü sınıf öğrencileri ise Yüksek İslâm Enstitüsü mezunu olarak okudular ve mezun oldular.

Ben de o süre zarfında yani Eylül-Ekim ayında, zaten tanıdığımız ve geçmişi bizimle beraber olan Prof. Dr. Salih Tuğ hocamız dekan olarak atanınca bir yandan Yüksek İslâm Enstitüsü müdürlüğü vasfını devam ettirirken bir yandan da onun dekan yardımcılığını üstlendim. Böyle bir durumda Marmara Üniversitesi’nin rektörü haline gelmiş olan Prof. Dr. Orhan Oğuz hocamızla -ki kendisi biz Yüksek İslâm Enstitüsü iken o da İktisadi Bilimler Akademisi başkanı idi- biz 1970 yılında Millî Eğitim Bakanlığı’nı yaptığı dönemden itibaren hem tanışıyorduk hem de müşterek çalışmalarımız oluyordu. Nitekim Marmara Üniversitesi’ne bağlanırken Yüksek İslâm Enstitüsü müdürü sıfatıyla

geleceğin hazırlığında kurulmuş olan bir komisyonda bir yıldır beraber çalışıyorduk. Bu komisyonun adı “Marmara Üniversitesi’ni Hazırlama Komisyonu”dur. Orhan hoca akademi başkanı sıfatıyla ben de Yüksek İslâm Enstitüsü Müdürü sıfatıyla Nişantaşı’nda daha sonra Marmara Üniversitesine bağlı bir köşk haline gelen köşkte her hafta muntazam YÖK üyeleriyle birlikte toplantı yapıyorduk. O zamanki adıyla 41 Numaralı Kanun Hükmündeki Kararname’nin hazırlanmasında, detaylandırılmasında, yönetmeliklerin hazırlanmasında kurul üyesi olarak ben de hizmet ediyordum. Millî Eğitim Bakanlığı’na bağlı üç yüksekokul Atatürk Eğitim Enstitüsü, Beşiktaş’ta Güzel Sanatlar Yüksek Okulu ve biz İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü olarak İstanbul Valilik yardımcısının başkanlığında Millî Eğitim Bakanlığınca kurulmuş bir eğitimci komisyonunda da bu hazırlık toplantılarını yapıyorduk. Böylece hem Millî Eğitim Bakanlığının Yükseköğretim Genel Müdürlüğü’nün organizasyonunda hem de YÖK tarafından hazırlanmış olan ve başkanlığını Prof. Dr. Orhan Oğuz hocanın yürüttüğü Marmara Üniversitesi’nin kuruluş komisyonunda -ki bilahare Marmara Üniversitesi’nin Fakültesi olarak bağlanacak olan fakültelerin müdürleri olarak- fiilen görev içindeydik. Tabi fakülte haline dönüştürüldüğümüz ilan edilince akademi başkanlığı rektörlüğe çevrildi ve Orhan Oğuz hoca rektör olarak atandı. Ben ise İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü müdürü iken birden intibaklar sebebiyle önce Prof. Dr. Salih Tuğ atanana kadar İlahiyat Fakültesi Dekanlığını tedvir ettim ve bu tedvir sırasında hem fakültenin ilk dönüşüm hazırlıklarını tamamladık hem de öğretim kadrosunun ve öğrencilerin üniversite sistemine uyarlanması konusunda ciddi manada hazırlıklarda bulunduk. Bilahare Eylül-Ekim aylarında Salih Tuğ hoca dekan olarak atanınca ısrarla benim de yardımcılık vazifesini ifâ etmemi teklif etti. Ben de dekan yardımcısı sıfatıyla, tarihten gelen birikimi üniversitenin bir fakültesi olarak hem dönüşüm hem de o bilgilerin aktarılması konusunda yardımcı olma babında hocanın yardımcılığını kabul ettim.

Ben yaklaşık on iki - on üç sene Salih Tuğ hocanın muavinliğini yaptım. Salih hoca da doçentken Yüksek İslâm Enstitüsü’nün müdürlüğünü yapmıştır. Kendisi hariçten atanmış biri olmayıp müessesenin içinden yetişmiş birisidir. Bu kurum, ortalama on beş sene içinde yeni kurulmuş bir fakülteden çok daha zor bir şekilde omurga haline gelmiş yani zor bir fakülteye dönüştürülme süreci geçirmiştir. Bu fakültede yepyeni ve farklı statüler uygulanması bizleri çok yorsa da ortaya iyi işler çıkacağını biliyorduk. Fakülteye geçince bu geniş öğretim kadrosundan çok fayda ve yardım gördük. Üniversite personelinin de anlayış gördük ve bize çok yardımcı oldular.

Türkiye’de ilk din eğitimi şûrâsını kuran bir Milli Eğitim bakanı sıfatıyla başta rektörümüzün, Marmara Üniversitesi’ne bağlı Yüksek İslâm Enstitüsü’nün bir İlahiyat Fakültesi olmasından kendisinin şeref duyacağını ifade etmesi ve böylece fakültemizin sevilen, tercih edilen bir eğitim fakültesi olarak üniversitelere bağlanmış olması bizlere hem maddî hem manevî avantajlar sağlamıştır. Elbirliğiyle ekipler halinde bu çalışmalarını yürüttük. Ben Yüksek İslâm Enstitüsü’ndeki idarî kadromun da bu kurumun fakülteye dahil olduğu zaman yine aynı heyecan ve vukufiyetle fakülte yönetiminde de faal olduklarını ve bütün desteklerini verdiklerini gördüğüm için Cenab-ı Hakk’a her daim şükrettim. Üniversitenin diğer fakülteleri arasında beğenilen, parmakla gösterilen bir fakülteye dönüşmesinde hep beraber çaba gösterdik. Elbette ki tüm bu çabalar Cenab-ı Hakk’ın ihsan ettiği yardım ve lütuflarla olmuştur.

KADER: Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi olarak da görev yaptınız. Oradaki hizmetlerinizden de bahsedebilir misiniz hocam?

M. Sâim YEPREM: Din İşleri Yüksek Kurulu'nda komisyonlar halinde çalışılıyordu. Ben Din İşleri Yüksek Kurulu'nun Cenab-ı Hakk tarafından tayin edilmiş başkanlığını yaptım. Bunun ne demek olduğunu izah edeyim: Din İşleri Yüksek Kurulu'nda iki tür başkanlık vardır. Biri kurul üyelerinin kendi aralarında üyelerden birini başkan seçmeleri şeklinde ortaya çıkan yöneticiliktir. Onun ismi seçilmiş başkandır. Değeri ise tabii başkandır ki kurul üyelerinin en yaşlı üyesinin kurul toplantılarında seçilmiş başkanın bulunmadığı zamanlarda tabii başkan olarak görev yapmasıdır. Benim buna verdiğim isim Cenabı Hakk'ın tayin ettiği başkanlıktır. Çünkü burada yaş önemlidir, en yaşlı hoca tabii başkan olarak öne çıkar. Benim de böyle bir başkanlık sürecim oldu.

Bu kurulda bir de araştırma-geliştirme-dokümantasyon süreci vardır. Bu kurum Din İşleri Yüksek Kurulu'nun kendi içinde bir merkezdir. Bu merkezde özel görevli olan kurul üyeleri ve kurul uzmanları vardır. Ben de yine buranın bir dönem başkanlığını yürüttüm. Hem görevlendirilmiş seçilmiş başkanlığı hem de Din İşleri Yüksek Kurulu'na bağlı olarak Türkiye Diyanet Vakfı'nın adeta Din İşleri Yüksek Kurulu anlamındaki bir kurulu olan İLK SAY (İlim, Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu) başkanlığı yaptım. Bu kurul Türkiye Diyanet Vakfı'nın en yüksek karar organıydı. 28 Şubat sürecinde darbe yapanlar neşriyat yapmak üzere Diyanet Vakfı Yayınları'nın görevini yürütmek üzere kurulmuş olan bu yayın kurulunu kapattılar. Her bir üyeyi de dağıttılar. Din İşleri Yüksek Kurulu'na üye olarak katıldığım "Vakfın ve kurumların bütün görevleri Din İşleri Yüksek Kuruluna havale edildi." dediler. Din İşleri Yüksek Kurulu da bu süreçten sonra çok yoğun bir mesaiye girdi. Aşırı bir yoğunluk olduğu için tabii ki bundan da çok memnun değillerdi. Bendeniz Din İşleri Yüksek Kurulu'nda göreve başlayınca bana "Biz Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Kurulunu canlandıralım, seni de bu kurulun başına geçirelim. Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi sıfatını ve görevini de kullanmak suretiyle Türkiye Diyanet Vakfı'nın İlim, Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu'nun başkanı olarak bu teşkilatı yeniden kurup sen yönet" dediler. İlâveten, bendeniz Din İşleri Yüksek Kurulu'nda hem üyelik hem ARGED Başkanlığını üstlendim. Böylece eskiden olduğundan daha fazla iş yüklenmek suretiyle Din İşleri Yüksek Kurulu'ndaki görevime başladım.

KADER: Sayın Sâim hocam, öncelikle bu projenin ilk sayısında yer alma teklifimizi kabul ettiğiniz, bizlere vakit ayırdığınız ve özenle verdiğiniz cevaplarınız için çok teşekkür ederiz. Sizler gibi hocalarımızı böyle yakinen tanımak, bahsi geçen bu süreçleri sizin fem-i muhsininizden bizzat dinlemek bizler için çok kıymetliydi. Anlattıklarınızın çok daha fazlasını zamanında sizlerin yaşadığını tahmin etmenin yanında bizlerin de bu camiaya bir vefâ borcumuzun olduğunun farkında olduğumuzu bilmenizi isteriz. Hem Diyanet İşleri Başkanlığı'nda hem İlahiyat Fakültelerinin kuruluşunda hem de kelâm ilmi özelinde yapmış olduğunuz hizmet ve katkıları hiçbir zaman göz ardı edilemez. Sizlere müteşekkirimiz, Allah sizlerden razı olsun. Bu röportaj vesilesiyle bizleri evinizde ağırladığınız için de tekrar çok teşekkür ederiz, sıhhat ve âfiyetinizin dâim olmasını Allah'tan niyâz ederiz.